

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Gabriela Machová

**Sepulkrální produkce C. k. střední
odborné školy sochařské a kamenické v
Hořicích
v letech 1884–1928**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Pech, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 6. 7. 2019

Gabriela Machová

Bibliografická citace

Sepulkrální produkce C. k. odborné školy sochařské a kamenické v Hořicích [rukopis] : v letech 1884–1928 : bakalářská práce / Gabriela Machová ; vedoucí práce: Milan Pech. -- Praha, 2019. -- 48 s.

Anotace

Funerální tvorba byla nedílnou součástí produkce prestižní C. k. odborné sochařské a kamenické školy v Hořicích, později Státní československé průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích. Předkládaná bakalářská práce bude prezentovat sepulkrální díla produkovaná v rámci aktivit hořické sochařské a kamenické školy v chronologickém sledu dle školních kronik a výročních zpráv a to v souvislostech s chodem a klíčovými osobnostmi školy. A to od doby jejího založení roku 1884, do odchodu druhého ředitele školy Václava Weinzettla, školního roku 1928–1929.

Klíčová slova

Hořice, sepulkrální umění, náhrobek, hřbitov, sochařství

Abstract

Funeral artworks were an important part of production of the Imperial and royal renowned specialized sculpture and stonecarving school in Hořice below the Krkonoše mountains. The bachelor thesis presents sepulchral works produced by the school chronologically according to school chronicles and annual reports, in context with school functioning and school personages. Since the school's foundation in 1884 until the retirement of the second school director, Václav Weinzettl, in school year 1928–1929.

Keywords

Hořice, sepulchral art, tombstone, cemetery, sculpture

Počet znaků (včetně mezer): 90 392

Poděkování

Ráda bych poděkovala Vedoucímu své práce PhDr. Milanu Pechovi, Ph.D. za klidnou a trpělivou spolupráci, pracovníkům jičínského archivu a zejména PhDr. Evě Bílkové za milou, ochotnou a obětavou pomoc a svému otci za pomoc s dopravou při hledání pomníků.

Obsah

Úvod.....	8
1. Počátky školy	10
2. Rané práce.....	13
2.1. Alegorické sochy „Smrt“ a „Vzkříšení“ na hřbitově v Probluzi.....	15
2.2. Centrální kříž a portál Nového hřbitova v Hořicích.....	16
3. Po roce 1900.....	23
3.1. Sochy Smrt a Vzkříšení na portálu Nového hřbitova v Hořicích.....	23
3.2. Náhrobní pomník Monsignora Bohumila Hakla	27
3.3. Náhrobek rodiny Mikešovy v Nechanicích.....	29
3.4. Náhrobek Josefa Merhauta v Brně	31
3.5. Hrobka Adolfa Svátka	34
3.6. Vlastní náhrobek Vojtěcha Eduarda Šaffa	38
3.7. Náhrobek historika Ladislava Hofmana	39
Závěr	43
Seznam literatury	44
Přílohy	49

Úvod

Čtenáři této práce by se mohlo zdát její téma poněkud podivné. Pro objasnění jeho volby, bude vhodné zodpovědět hned na začátek dvě otázky, se kterými jsem se nejednou při tvorbě práce setkala a které by mohly vytanout i čtenáři: Proč se zabývat produkcí nějaké střední školy, kdesi na periferii? A navíc něčím tak okrajovým, jako jsou náhrobky?

Škola se může jevit nepodstatná pouze na první dojem. Při trochu bližším zájmu zjistíme, že měla zásadní význam, nejen pro pozvednutí a rozvinutí místního kamenického řemesla, což si od počátku kladla za cíl, ale že z řad jejích studentů sochařského oddělení, nemálo pokračovalo na pražskou Akademii a následně se zapsalo do dějin českého výtvarného umění. To bylo možné jen díky vysoké úrovni výuky, která jim byla na hořické škole poskytována, většinou absolventy vídeňské Akademie, kteří však zůstávají dnešní době víceméně neznámí. I jim se bude tato práce částečně věnovat.

Abych zodpověděla druhou a možná i další potencionální otázky, bude nejlepším objasnit způsob, jakým jsem k tématu práce dospěla.

Vše začalo na Novém hořickém hřbitově. Po-té, co jsem prošla jeho monumentální branou, stanula jsem v působivém pietním prostoru, plném zdobných pískovcových náhrobků. A přitom jak jsem mezi nimi procházela, všimla jsem si signatur, které na svých dílech místní kameníci zanechali. Protože jsem stále neměla téma pro bakalářskou práci, napadlo mě, že by mohla pojednávat o historii místního hřbitova, jeho náhrobčích a jejich tvůrcích. Když jsem však začala pátrat, zjistila jsem, že bližší informace o mnohých z náhrobků na Novém hřbitově jsou těžko k nalezení. Zato jsem však čím dál častěji narážela na zmínky o místní odborné sochařsko-kamenické škole, se kterou byly osudy zdejších kameníků povětšinou spjaty. I když toho na hořických hřbitovech pochází z přímé produkce školy méně, než od místních živnostníků, o to více byly informace o těchto dílech dostupnější. Nakonec jsem se rozhodla překročit původní zamýšlené téma sepulkrálního umění jednoho hřbitova a hledat další zajímavá funerální díla z produkce C. k. odborné školy sochařsko-kamenické v Hořicích i na jiných místech v republice. Školní produkce samozřejmě nezahrnovala jen náhrobky, byla mnohem bohatší a různorodější, jak už to kamenické i sochařské řemeslo vyžaduje. Určitě by zasluhovala, aby o ní bylo pojednáno celkově, ale protože by to bylo téma pro bakalářskou práci příliš široké, zůstalo pouze u hřbitovního umění, ke kterému práce od začátku směřovala a mohla se věnovat i jeho zvláštnostem.

Přestože ředitelé školy přijímali pouze veřejné zakázky, aby nekonkurovali živnostníkům, často svým vlastním absolventům, vyprodukovala hořická škola v časovém rozmezí, které jsem si pro práci vymezila, kolem čtyřiceti děl sepulkrálního charakteru. Mezi nimi díla originální a velká, ale i malé docela obyčejné pomníčky, které lze mezi sebou jen těžko srovnávat. Ve snaze počet děl eliminovat jsem se zaměřila na sochařsky náročnější díla s větším podílem práce studentů vyšších ročníků, hlavně sochařského oddělení. Důležité bylo také autorství jejich návrhů, dostupnost dalších pramenů a vůbec dostupnost děl samotných, neboť některá z nich se do současnosti vůbec nedochovala. Důležitý byl také jejich potencionální přesah. Ať už to byl přesah působený výjimečností výtvarného charakteru, kdy se už na první pohled dílo vymykalo z běžné kamenické produkce, přesah spočívající v možnosti zařadit ho do širšího kontextu tvorby jeho autora, nebo do hlubších stylových, či duchovních souvislostí a inspiračních zdrojů.

Pomocí těchto kritérií vznikl výběr, o kterém se zde budu snažit, na základě archiválií z fondu Střední průmyslové školy sochařské a kamenické v SOKA Jičín, zejména kronik, výročních zpráv a kalkulačních knih, pojednávat.

1. Počátky školy

Jak už zaznělo dříve, samotná škola vznikala s cílem, aby tamější tolik rozšířené řemeslo související s prací v kamenolomech, vyzdvihla na vyšší úroveň a dala tak šanci chlapcům z kamenických rodin dostat se dál, než jen k osekávání dlaždic.¹ Vilém Dokoupil, první ředitel školy, líčí důvody jejího založení takto:

„Do lomů přichází obyčejně mladíci z nejchudších tříd obyvatelstva, sotva že obecnou školu odbyli a 14. roku stáří dosáhli. Nouzí donuceni, častokráte bez lásky a proti vlastní vůli oddávají se tomuto odvětví průmyslovému, majíce na zřeteli více brzký výdělek než dosáhnoutí všestranného vzdělání odborného, bývají pak navždy ku hrubé, namáhavé práci odkázáni.“²

I když byla situace mezi hořickými sochaři lepší, také nebyla ideální:

„Poměrně lepší jest dorost sochařů (hořických), dílem pro přísnější požadavky, jimiž mistři přijeti do učení podmiňují, dílem zase, že se zde učňům pečlivějšího dohledu a vedení od mistrů věnuje a doba učební zpravidla na čtyři, mnohdy i na pět roků vyměřena bývá. ...Přece však nemůže sochař i při nejlepší vůli svému učňovi systematického vyučování v kreslení, rýsování, modelování a jiných základních a pomocných vědomostech, jichž onen k úspěšnému tvoření nezbytně potřebuje, poskytnouti, neboť se mu nedostává k tomu nikdy dosti času, prostory a vhodných pomůcek a staví se mu ještě jiné obtíže při tom v cestu. (...) Takto dokázaná a již od dávna pocítěná potřeba po napomáhání didaktickému musela se u zdejšího sochařství a kamenictví hlavně v posledních desíletích a sice tím naléhavěji jeviti, čím častěji obě jmenovaná odvětví zpracování kamene ve styk s velkoměstskými objednateli přicházela.“³

Jmenované důvody nakonec přiměly obecní zastupitelstvo města Hořic, předložit 15. ledna roku 1883 c. k. ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni žádost o zřízení odborné školy. Po následném místním šetření, které proběhlo v létě téhož roku, shledalo ministerstvo žádost dostatečně opodstatněnou a nařídilo zřízení státní c. k. odborné školy sochařsko-kamenické v Hořicích na začátek roku 1884. Do jejího čela byl, dne 9. listopadu 1883 jmenován ředitel průmyslové školy v Sedmíhradech Vilém Dokoupil,⁴ který byl zároveň pověřen sestavením učebních osnov, školního a kázeňského řádu a organizačního statutu.⁵ Ústav s názvem C. k. odborná škola sochařsko-kamenická v Hořicích, byl slavnostně otevřen dne třetího března roku 1884.⁶

¹ Viz JILEMNICKÝ 1984, 74–75.

² První výroční zpráva, 4.

³ Tamtéž.

⁴ Vilém Dokoupil se narodil 30. května roku 1852 v Boskovicích. V Brně absolvoval nejprve roku 1868 vyšší reálku a potom 1872 technická studia na c. k. technických vysokých školách. Následně začal učit na reálném gymnáziu v Kyjevě na Moravě a to do roku 1874, kdy byl jmenován ředitelem průmyslové školy v Bystřici v Sedmíhradech. Výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 9. listopadu 1883, byl jmenován prvním ředitelem hořické c. k. odborné školy. Roku 1899 by jmenován vládním radou. Ve funkci ředitele školy setrval až do roku 1904, kdy se stal inspektorem českých a jihoslovanských škol a odstěhoval se do Vídně. 1. října roku 1912 byl penzionován, ale byl dále činný jako administrativní ředitel ústavu slepých dětí v Praze na Hradčanech. Zemřel 19. února roku 1927. Viz Zpráva 1934, 5–6 a Zpráva 1927, 4–5.

⁵ První výroční zpráva, 5–6.

⁶ První výroční zpráva, 7 a 14.

Jak už její název napovídá, škola měla od začátku dvě oddělení. Sochařské čtyřleté a původně tříleté pro kameníky. Maximální počet studentů, pro první tři roky fungování školy, stanovilo ministerstvo vyučování na 16. Z nich bylo v prvním roce zahájení výuky přijato sedm zájemců o studium oboru sochařského a devět zájemců o kamenické řemeslo. Podmínkami pro přijetí bylo pouze dosažení čtrnácti let, vysvědčení s dobrým prospěchem alespoň z pětileté obecné školy, potvrzení o tělesné způsobilosti a svolení otce.⁷

Přes skromné počátky v provizorních výukových prostorách a nedostatek učitelského sboru, se ústav brzy etabloval a těšil se uznání vládních inspektorů i široké veřejnosti. Svědčí o tom i návštěvnost první výstavy žákovských prací, probíhající na konci školního roku 1883–1884, kterou navštívilo za tři dny přes 1300 osob z daleka i blízka⁸ a následující roky jejich počet ještě rostl.

Na konci školního roku 1886–1887, čtvrtý rok fungování školy, měl ústav již 13 členů učitelského sboru, 61 studentů a název školy byl pozměněn na jasnější: *C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích*. Jednalo se o stavbě nové budovy školy a byl založen, původně neplánový, čtvrtý ročník i v oddělení pro kameníky. S novými učiteli se mírných úprav dočkaly i učební osnovy studentů obou oborů, které byly sestaveny tak, aby absolventi školy mohli po jejím opuštění rovnou provozovat samostatnou živnost.⁹

Pro jasnější obraz toho jak kamenná díla vznikala, a vůbec celkového dění v ústavu, uvádím studijní osnovy ze čtvrtého roku fungování školy, kdy byly již kompletní všechny čtyři ročníky, podle čtvrté výroční zprávy.

Vyučování v prvním ročníku se soustředilo na získání základních znalostí a dovedností. V Praktickém vyučování, na nějž byl kladen důraz a bylo mu věnováno zhruba 25–30 hodin týdně, v každém roce studia, což je asi polovina z celkového času výuky, se studenti obou oddělení učili nejprve poznávat a používat nástroje ke zpracování kamene, potom pokračovali k jeho hlazení, dále k tvorbě geometrických těles a jejich propojování a nakonec k tvorbě jednoduchých ornamentů. Ty měly možnost cvičit v předmětu Elementární kreslení. V předmětu Modelování se učily kopírování ostrých předloh v hlíně a zvětšování modelů. Kromě toho, se studenti prvního ročníku společně učili měřictví a rýsování, fyzice, češtině, němčině a aritmetice.¹⁰

V navazujícím ročníku získali žáci odborné školy nové předměty: Živnostenské počítání, Písemnosti, Průmětnictví, Architektonické tvarosloví, Kreslení písma, Mechanická technologie kamene a nauka o látkách a nástrojích a dále pokračovali v ornamentálním a odborném kreslení. Předmět Modelování v hlíně se začíná obsahem dle oborů lišit. Zatímco jsou studenti sochařského oddělení zaměstnáváni kopírováním ornamentálních antických a renesančních předloh, do nichž postupně zasazují jednodušší figurální prvky, studenti kamenictví se soustřeďují na tvorbu architektonických článků a výplňkových ornamentů. Kromě toho se navíc učí modelování v sádře. V Praktickém vyučování spolupracují s vyššími ročníky kamenického oboru na tvorbě podstavce, balustrády, schodů a románského pomníku se záklopovou deskou, zatím co se studenti sochařství cvičí v tvorbě ornamentů, hlavic, křížových růžic, festonů a akantových listů.¹¹

Ve třetím ročníku se všichni studenti učili kalkulačnímu počítání a zhotovení rozpočtů a živnostenskému účetnictví. Dále pokračovali v předmětech: Průmětnictví, Architektonické tvarosloví, Kreslení odborné a Mechanická technologie kamene a nauka

⁷ První výroční zpráva, 12–15.

⁸ Druhá výroční zpráva, 3.

⁹ Čtvrtá výroční zpráva, 6–17.

¹⁰ Čtvrtá výroční zpráva, 21–22.

¹¹ Čtvrtá výroční zpráva, 23–25.

o látkách a nástrojích. V sochařském oddělení byl od třetího ročníku kladen důraz na figurální ztvárnění, to se projevovalo v předmětech Ornamentální a figurální kreslení, Modelování a nově zavedené Plastické anatomii. Navíc byla pro vyšší ročníky v předešlém roce 1885–1886 založena, druhá sochařská dílna zaměřená na figurální sochařství, kde se učili sochařskou reprodukcí, nejčastěji v pískovci, společně se čtvrtým ročníkem. Žáci kamenického oboru dále pokračovali v ornamentálním kreslení, v modelování, kde se dál cvičili hlavně v tvorbě ornamentů a v modelování v sádře. Nově se učili Praktickému kamenictví a Kamenovězu.¹²

V posledním ročníku jsou již všechny předměty přizpůsobeny dle daného oboru.

Žáci z oboru kamenictví pokračují v kamenovězu, odborném kreslení, modelování v sádře i hlíně a v praktickém vyučování kamenictví. Posledním přibývajícím předmětem je pro ně Stavitelství, kde se nově učí o vlastnostech a užití dřeva a malty, základech k náhrobkům, pravidlech pro výpočty kleneb a o předpisech pro kameníky v samostatné živnosti. Studenti sochařství se učí figurálnímu kreslení, dějinám plastiky, v Odborném kreslení zhotovují návrhy a kresby detailů v reálné velikosti, hodiny Modelování v hlíně mají dál zaměřeny na lidské tělo a začínají se učit modelovat dle aktu. V Encyklopedii stavitelství se učí postupům spojování dřeva, zhotovování lešení, základů pro náhrobky, pomníky a jiné samostatné sochařské práce a stavitelskému rýsování. V praktickém vyučování sochařství se pracovalo na sochařských dílech, dle existujících předloh, často antiky, nebo renesance a později i dle návrhů odborných učitelů. Ve školním roce 1886–1887 to bylo několik různých poprsí, celé sochy osmi apoštolů dle modelů Pilzových a Madona dle Purkarthofera.¹³ Nakonec bylo studium obou oborů ukončeno zkouškami dospělosti z praktických i teoretických předmětů.¹⁴

V následujících letech ústav nadále vzkvétal a počet studentů, učitelů a věhlas školy rostly. Studijní osnovy byly stále zdokonalovány, i když jejich základ se neměnil a s novou školní budovou¹⁵ mohla škola přijímat i více žáků.¹⁶ Většina z nich našla po opuštění školy uplatnění v sochařských a kamenických závodech, ale někteří pokračovali ve studiu dále na pražské,¹⁷ nebo vídeňské akademii. Během let odborní učitelé přicházeli a odcházeli a některé z nich nahradili sami bývalí studenti. Mnozí z nich svým žákům dávali k praktické výuce realizovat vlastní návrhy a ty se potom staly spolu s velikou řadou vyhotovených sochařských a kamenických děl – studijních prací, důkazem mimořádného úsilí, píle a snahy všech zúčastněných.

¹² Čtvrtá výroční zpráva, 25–27.

¹³ Čtvrtá výroční zpráva, 28–29.

¹⁴ Čtvrtá výroční zpráva, 29.

¹⁵ V nových školních prostorách se učilo od školního roku 1891–1892. Viz Devátá výroční zpráva, 3.

¹⁶ Viz desátá výroční zpráva, 3.

¹⁷ Více k tématu: BABOROVSKÁ 2017, str. 39–44.

2. Rané práce

Díla určená na hřbitovy byla v repertoáru tvorby v rámci praktických cvičení žáků již od počátků školy. Pomník se totiž přirozeně nabízí jako vhodný prostředek k nácvičku všech technických sochařských i kamenických postupů, podle své složitosti. Tak si například první ročníky mohli na jednoduchých náhrobcích trénovat hlazení kmene, tvorbu písma, základní prvky antického tvarosloví, nebo jednoduché ornamentiky. Vyšší ročníky se potom mohly učit na rozsáhlejších dílech, co do počtu architektonických prvků, ale i bohatší a sochařsky náročnější figurální výzdoby, takže si na své přišla obě oddělení.

Bohužel o raných studentských pracích z prvního desetiletí nejsou k dispozici kompletní záznamy. Pro lepší obeznámení veřejnosti s působností školy podává soupis některých prací i za předcházející roky až jedenáctá výroční zpráva školy. Mezi náhrobky zhotovenými v letech 1886–1892 uvádí románský pomník 2,30 m vysoký a 0,85 m široký, dle architekta Bohuslava Moravce, náhrobní truchlící ženské postavy podle dílovedoucího Karla Le Graina a náhrobní dětské sošky na základě modelů odborného učitele Mořice Černila.¹⁸ Bohužel u nich a u některých dalších děl, prováděných za účelem praktického vyučování, nemáme záznamy o jejich pozdějším osudu. S místem, kde byly nakonec osazeny, jsou zde uváděny jen dvě rozsáhlejší práce.¹⁹

Prvním je velký románský pomník, který byl přenechán na hřbitov v Chrásti u Chrudimi.

„Románský pomník velkých rozměrů (délka podél zdi 4,10 m, výška 4,70 m, největší vyložení 0,75 m, později na hřbitov v Chrasti přenechaný. Rozčleněný spodek, výplněmi zdobený, nese ve středním poli bohaté rámování s bronzovým plastickým portrétem dle modelu c. k. odb. učitele Mor. Černila. Nad rámováním vine se palmový ornament, v přilehajících bočních kusech se opakující. Nad středem zvedá se křížem ukončený štít k cimbuřím, jakým i výše uvedené boční části jsou ozdobeny. Hrobka sama uzavřena jest mohutnou záklopní deskou (2,10 m dl., 1,10 m šir.), vypouklý nápis nesoucí.“²⁰

Plány románského pomníku provedl, ve školním roce 1886–1887, odborný učitel architektonického tvarosloví, průmětnictví a kamenorezu, architekt Bohuslav Moravec.²¹ Téhož roku také provedl odborný učitel modelování a plastické anatomie Mořic Černil²²

¹⁸ Jedenáctá výroční zpráva, 14–15.

¹⁹ Záměrně zde opomím vojenské pomníky, i když lze některé z nich považovat za náhrobní. Neboť v celkové produkci školy jsou až příliš bohatě zastoupeny a pro své množství i odlišnost by potřebovaly samostatné téma.

²⁰ Jedenáctá výroční zpráva, 15.

²¹ Narodil se 29. července 1860 v Galantě v bývalých Uhrách. Po vchození obecní střední školy Pražské, studoval pozemní stavitelství na c. k. české polytechnice v Praze a následně od roku 1884–1885 na speciální škole pro architekturu při c. k. akademii výtvarných umění ve Vídni architektonické tvarosloví, kamenorez a odborné kreslení. Současně byl v roce 1885 jmenován výnosem z 12. února, c. k. ministerstvem vyučování, odborným učitelem architektonického tvarosloví, průmětnictví, kamenorezu a příbuzných odvětví na C. k. odborné sochařsko-kamenické škole v Hořicích, kde nastoupil 1. března, druhého roku od jejího založení. Viz Druhá výroční zpráva, 5.

²² Mořic Černil se narodil 17. září roku 1859 ve Velké Bystřici na Moravě, kde také vychodil obecnou školu. Následně navštěvoval ve Vídni soukromý ústav K. Schilda a kreslířský kurs na c. k. státní průmyslové škole, kde byli jeho prvními učiteli modelování akademičtí sochaři Härdtl a Rössner. V letech 1880–1885 byl řádným posluchačem c. k. akademie výtvarných umění ve Vídni. V posledním roce studia byl žákem profesora Kundmanna a za práce truchlící genius, mladistvý Alexandr Veliký a sv. Jan Křtitel,

portrétní reliéf Dra. Schmöggra, který byl následně odlit do bronzu v uměleckém kovoliteckém závodě J. Maška v Karlíně.²³

Náhrobní pomník potom studenti prováděli v následujících letech, i když nevíme, kdy přesně byl dokončen. Dle jeho vzhledu [1] lze předpokládat, že byl vytvářen kamenickými dílnami, které tehdy vedl Václav Holub²⁴ a František Vondráček,²⁵ s možným přispěním studentů nižších ročníků sochařství pod vedením dílovedoucího sochaře Josefa Jiříčka.²⁶

Druhým zmíněným dílem je renesanční pomník, také dle návrhu architekta Bohuslava Moravce, roku 1889 přenechaný na hřbitov v Dokoupilových rodných Boskovicích. Byl vysoký 2 m, 70 cm, široký 1 m, 45 cm a 60 cm silný. Zdoben byl figurálním reliéfem alegorické postavy víry podle modelu Mattea Civitali,²⁷ reprodukováným nejspíše studenty vyšších ročníků v druhé sochařské-figurální dílně, pod vedením Karla Le Graina.²⁸ Zbytek pomníku pravděpodobně provedli studenti kamenického oboru.

V současnosti však na místě původního hřbitova nalezneme jen park s minimem dochovaných náhrobků a na nově založený hřbitov, na okraji města, pomník přemístěn nebyl.

byl oceněn první cenou. 28. srpna 1885 byl jmenován c. k. ministeriem kultu a vyučování, odborným učitelem modelování a plastické anatomie na odborné škole v Hořicích, kde začal 6. září učit viz Třetí výroční zpráva, 11. Podrobněji k jeho životu a dílu viz NOVOTNÝ 2009.

²³ Čtvrtá výroční zpráva, 11.

²⁴ Václav Holub se narodil 8. ledna 1851 v Praze, kde navštěvoval obecnou a potom průmyslovou školu. Ve Svato-Vítské kamenické huti se u mistra Kranera, vyučil stavebnímu a ornamentálnímu kamenictví. Podílel se na stavbě c. k. rakouského muzea a národního divadla ve Vídni. V dubnu 1887 byl stanoven asistentem pro kamenickou praxi na odborné hořické škole, pro nemoc svého bratra Karla Holuba, který zde dělal dílovedoucího. Rok po jeho smrti byl jmenován na jeho místo, sám však o pár let později také zemřel, viz Čtvrtá výroční zpráva, 5–6, Šestá výroční zpráva, 16 a Devátá výroční zpráva, 5.

²⁵ František Vondráček se narodil 29. listopadu 1859 v Malých Střešovicích. Navštěvoval obecnou a klášterní školu ve Velkém Břevnově a nižší reálné gymnázium Na Malé straně. Na průmyslové škole v Praze se účastnil večerních a nedělních přednášek a cvičení z algebry, geometrie, stavitelství, modelování a konstruktivního a stavitelského rýsování. U mistra Fr. Warzla v Praze se vyučil stavebnímu a ornamentálnímu kamenictví. Od roku 1874 byl zaměstnán jako konstruktér při stavbě chrámu sv. Víta. Vynesením ministerstva ze dne 29. listopadu 1886 byl, na odborné sochařsko-kamenické škole v Hořicích, stanoven dílovedoucím pro kamenictví viz Čtvrtá výroční zpráva, 5.

²⁶ Josef Jiříček se narodil 12. srpna 1835 v Hořicích. Po odbytí obecké školy, vstoupil do učení k akademickému sochaři Emanuelu Krondlovi, u nějž se cvičil v ornamentálním i figurálním řezbářství. Mezi roky 1853–1855 navštěvoval akademii umění v Praze, aby se zdokonalil ve figurálním kreslení a modelování dle antiky. Po té rok pracoval v dílně sochaře Krondla, dokud nezačal studovat na akademii výtvarných umění v Mnichově, kde strávil dvě pololetí v sochařském oddělení profesora Widemanna. Po té se vrátil zpět do Hořic, kde si otevřel vlastní ateliér. Jeho díla můžeme spatřit zejména v okolí Jičina a Hořic. Například velký neogotický pomník rakouským vojínům padlým v roce 1866 v bitvě u Sadové, nebo památník Jana Žižky, obojí na vrchu Gothard v Hořicích. Na tamější odborné sochařsko-kamenické škole působil jako jeden z mála již od prvního roku jejího založení. Do školy byl povolán vynesením c. k. ministerstva ze dne 31. ledna 1884 jako odborný mistr pro kamenictví a učit zde začal 1. března téhož roku viz První výroční zpráva, 6–7. Následujícího školního roku byl stanoven dílovedoucím pro ornamentální sochařství prvních dvou ročníků, viz Druhá výroční zpráva, 3, a v této funkci vydržel jedenáct let a dva měsíce, až do své smrti dne 7. května, roku 1895 viz Dvanáctá výroční zpráva, 8.

²⁷ Viz Jedenáctá výroční zpráva, 15.

²⁸ Narodil se 12. října 1853 ve Vídni. Zde navštěvoval nižší reálku a mezi lety 1869–1872 sochařské oddělení c. k. umělecko-průmyslové školy. Po té pracoval u sochařů Schmidgrubra, Le Graina (staršího), Hårdtla a při stavbě nové radnice, parlamentu a dvorního divadla, až do svého stanovení na místo asistenta pro sochařství na c. k. odborné sochařsko-kamenické škole v Hořicích, výnosem ministerstva ze dne 29. září 1886, číslo 16086 viz Čtvrtá výroční zpráva, 5. Následujícího školního roku byl povýšen na dílovedoucího pro figurální sochařství, viz Pátá výroční zpráva, 5.

2.1. Alegorické sochy „Smrt“ a „Vzkříšení“ na hřbitově v Probluzi

Výraznějším dílem, jehož tvorba po delší dobu zaměstnávala studenty vyšších ročníků sochařství, byly dvě alegorické sochy „Smrt“ a „Vzkříšení“, určené ke vstupu vojenského hřbitova kolem kostela Všech Svatých v Probluzi. [2] Projekt započal ve školním roce 1889–1890, když 7. října 1889 schválilo c. k. ministerstvo kultu a vyučování jejich bezplatné provedení v dílnách školy. Po té, co návrhy obou alegorických postav vymodeloval odborný učitel modelování a plastické anatomie Mořic Černil, mohly být dány studentům k reprodukci.²⁹ Podle obvyklé náplně praktického vyučování jednotlivých ročníků a oddělení lze předpokládat, že byla uložena studentům sochařství třetího, či čtvrtého ročníku ve druhé sochařské figurální dílně, pod vedením Karla Le Graina, zatímco studenti kamenictví pracovali na jejich podstavcích. Práce trvala zhruba dva roky až konečně ve dnech 15. a 16. července 1892 provedli, za dohledu téhož dílovedoucího, studenti třetího ročníku sochařství, jejich osazování.³⁰ V Jedenácté výroční zprávě jsou sochy popisovány takto:

„Smrt“ jest představena postavou starého bezvousého muže s křídly netopýřmi, držícího v levé ruce kosu, v pravé přesýpací hodiny; „Vzkříšení“ allegorizováno okřídleným jinochem, držícím ve vztyčené levici hořící pochodeň co symbol věčného světla, v pravici pak k ústům přiloženou hlásnou troubu; u nohou jinocha je umrlčí lebka, u níž vztyčen kříž, co symbol víry křesťanské, nad časnou smrtí vítězí. Výška soch činí 1,85 m, výška příslušných pylonovitých podstavců, nápisy opatřených, 2,30 m.“³¹

Obě alegorické sochy, oděné do antických draperií, byly volně pojednány v duchu klasické ikonografie i tvarosloví. „Smrt“ coby, příčina a důsledek časnosti, nejvíce svým vzezřením připomíná antického boha času Chrona.³² Spolu s výzorem starého muže s ním sdílí i jeho obvyklé atributy: kosu a přesýpací hodiny. Navíc jsou zde méně obvyklá netopýří křídla,³³ která dál význam díla posouvají k tematice smrti jakožto sféře noci a spánku³⁴ a k metaforice světla³⁵ a tmy.³⁶ Kromě toho připomíná některá starší zpodobení personifikované smrti hávem přes hlavu.³⁷ Coby opozice ke vzkříšení a věčnému životu, byla socha přirozeně umístěna po levé straně vchodu. [3]

Naproti tomu socha „Vzkříšení“, po pravici, v sobě kombinuje více ikonografických prvků. Křídly a nejasně mladistvým vzhledem spadá alegorická postava mimo pozemskou sféru a zastupuje bezčasí věčnosti. Polnicí přikládanou k ústům připomíná anděla posledního soudu z knihy Zjevení,³⁸ námět hojně užívaný k výzdobě náhrobků zejména v devatenáctém století.³⁹ Kromě toho má však při sobě umrlčí lebku, vztyčený kříž a hořící pochodeň. Všechny tyto prvky jsou součástí tradičního repertoáru sepulkrálního umění a běžně se objevují společně s postavami geniů, andělů, či

²⁹ Sedmá výroční zpráva, 8–9.

³⁰ Devátá výroční zpráva, 6 a Kronika c. k. odborné školy. Svazek I., 141–142, čl. 432.

³¹ Jedenáctá výroční zpráva, 13.

³² LURKER 2005, 176.

³³ HALL 2008, 301.

³⁴ HALL 2008, 302.

³⁵ LURKER 2005, 500.

³⁶ LURKER 2005, 529–530.

³⁷ HALL 2008, 413.

³⁸ HALL 2008, 365.

³⁹ Více k tématu viz HOLZAPFELOVÁ 2016, 127–129 a PRAHL 2004, 139–145.

truchlících postav, většinou však ne všechny pohromadě.⁴⁰ Jakožto společný odkaz k pomíjivosti smrti, poslednímu soudu, vzkříšení a věčnosti, jsou však odpovídající.

Současný stav obou soch ovšem bohužel příliš neodpovídá jejich popisu. Nejhuř je na tom socha „Vzkříšení“, [4] která mimo to, že utrpěla povětrnostními vlivy, protože je z pískovce, přišla kromě své hořící pochodně, spolu s hlásnou troubou i o polovinu levé paže. Zbylé atributy jsou díky zvětralosti kamene těžko identifikovatelné. Personifikované postavě smrti, která je na tom lépe, ublížily vlivy počasí znatelně méně a chybí jí pouze konec kosy. Nápis na podstavcích, ani u jedné z postav, však již nejsou čitelné.

2.2. Centrální kříž a portál Nového hřbitova v Hořicích

Jistě vůbec nejproslulejším dílem z produkce C. k. odborné sochařské a kamenické školy v Hořicích je monumentální portál tamějšího Nového hřbitova na vrchu Gothard. Společně s ním byl pro nově založený hřbitov projektován také centrální kříž v neorenesančním stylu, [5] i když byl hotov podstatně dříve a zdaleka není tak slavný. Plány obou děl byly vyhotoveny ve školním roce 1891–1892. Vypracoval je odborný učitel architektonického tvarosloví, průmětnictví a kamenorezu, architekt Bohuslav Moravec.⁴¹ Vynesením ze dne 25. září roku 1891 potom povolilo c. k. ministerstvo kultu a vyučování, provedení kříže a portálu pro nový hořický hřbitov v dílnách školy.⁴²

2.2.1. Centrální kříž hřbitova

Dle rozmanitosti jeho prvků, mohly na kříži pracovat všechny ročníky obou oddělení. Snad proto byl hotov již následujícího školního roku 1892–1893.⁴³ Osazování na Novém hřbitově, kam byl věnován bezplatně, proběhlo ve dnech 12–26. října 1893. Účastnili se ho studenti čtvrtého a někteří třetího ročníku oboru kamenictví, pod vedením dílovedoucího Františka Vondráčka. Nedlouho na to byl 2. listopadu děkanem Bohuslavem Haklem vysvěcen.⁴⁴

Bohatě zdobený pískovcový pomník s tělem Kristovým na vrcholu, se ve středu hřbitova zvedá do výšky 8, 26 cm.⁴⁵ Monument na centrálním půdorysu stlačeného kříže, stupňovitě se zužující směrem vzhůru, je aditivně seskládan z neorenesančních prvků, členících se do dvou pater oddělených kladím a římsami. [6] Spodní patro připomínající edikulu, spočívá na vysoké pilířové podnoží, s profilovanou soklovou římsou, zakončené dole i nahoře odstupněním.

Na horní odstupněné části soklu přečnávající nad jeho římsou, vystupuje, v dominantní středové ose stavby tvořené mohutným pilířem, do popředí nika, určená pro sochu bolestné Panny Marie. Koncha, oddělená pateční římsou, je zdobena mušlí. Ve středu rámované archivolty je umístěn hlavní klenák v podobě volutové konzoly zdobené akantem, nesoucí malou římsu s palmetovou akroterii. Po stranách vystupují cviklové ozdoby ve formě akantových listů s květy. Nika vystupuje mezi dvěma polopilíři, zakončenými římsami s perlovcem. Po obou jejich stranách stojí přiléhající tříčtvrtislop a jeden celý sloup s iónizujícími hlavicemi, kanelováním do dvou třetin zakončeným

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Devátá výroční zpráva, 9.

⁴² Devátá výroční zpráva, 11.

⁴³ Desátá výroční zpráva, 5.

⁴⁴ Kronika c. k. odborné školy. Svazek I., 159, čl. 495.

⁴⁵ Tamtéž.

oblouny a atickými patkami na samostatných plintech. Následuje odstupněný architráv na zalomeném kladí, kopírujícím tvar půdorysu, zakončený výraznou patrovou římsou se simou. Z ní pozvolna vystupuje náběh ústící do stupňovitého soklu druhého patra.

Po stranách, mimo dominantní středovou osu architektury, přechází sokl v jehlanovité podstavce zdobené uprostřed akantovými listy a na bocích volutami zavíjejícími se směrem k základně, zakončený rozšířenou římsou, na níž stojí ozdobné vázové čučky, jimiž zde patro končí.

Architektura dále pokračuje v hlavní středové ose, kde na sokl navazuje atická patka kvádrového pilíře, nahoře zakončeného oblounovou římsou, nesoucího v zahloubené orámované ploše biblický citát z listu Filipským: „*PONIŽILT SEBE AŽ KU SMRTI A TO SMRTI KŘÍŽE. Filipp 2,8*“ K pilíři po stranách přiléhají dva polopilíře s iónizujícími hlavicemi, čímž opět vzniká tvar stlačeného řeckého kříže. Celá tato středová část je obemknuta oblounovou římsou a volný prostor nad ní připomíná kladí. Na něm spočívá opět výrazná neprofilovaná římsa zakončená simou, z níž konečně ústí náběh do soklu samotného kříže.

Svislé rameno vyrůstající z toskánské patky, po stranách podporují dvojice oboustranných zrcadlově se zavíjejících volut, k nimž je kříž opticky připásán tenkou kamennou římsou, pod nohama ukřižovaného. Kristus je ztvárněn tradičním způsobem bez výrazné exprese s hlavou klonící se mírně na levou stranu a bederní rouškou kolem boků.⁴⁶ Na vrcholu břevna je tabulka s písmeny INRI, zespona zdobená dvojicí kapek na každé straně a nahoře ukončená malými palmetovými akroterii.

Předlohovou skicu bolestné Panny Marie vymodeloval Mořic Černil školního roku 1893–1894.⁴⁷ A v červenci téhož roku byl hřbitovní kříž ještě doopatřen schody.⁴⁸ Reprodukce mariánské sochy, nejspíše prováděná studenty sochařství třetího a čtvrtého ročníku pod vedením Karla Le Grainy,⁴⁹ byla hotova na konci školního roku 1895–1896. Osazování sochy do niky kříže proběhlo 9. května 1896.⁵⁰

Socha asi přes metr vysoká stojí v pozici kontrapostu s levou mírně pokrčenou nohou, rýsující se pod splývající draperií. Ruce má v pokorném gestu volně sepjaty v klíně. Hlava je mírně skloněná s výrazem smutku v tváři. Řešením šatu s dlouhými rukávy a pláštěm přes hlavu a ramena, připomíná Madonu Michelangelovy piety z roku 1498. Inspirace Michelangelem je patrná i z postavení hlavy a z fyziogonomie tváře.⁵¹

2.2.2. Stavba brány

Mezitím, co byly dokončovány poslední úpravy kříže, postoupily práce i na monumentálním portálu. Ve školním roce 1893–1894 vytvořil odborný učitel modelování a plastické anatomie Mořic Černil kromě předlohy bolestné Panny Marie také návrhy pro rozměrnou sochu „Anděla míru“ na vrchol hřbitovního portálu a dvou reliéfních cviklových postav k jeho hlavnímu vchodu.⁵² V dopise Mořice Černila ředitelství školy z 10. prosince roku 1893, je popis původního návrhu sochy, označované autorem pouze jako „mír“. Podobá se svému předpokládanému vyobrazení na plánech portálu Bohuslava

⁴⁶ Jednou z možných předloh mu mohl být ukřižovaný Václava Levého z roku 1855. Viz ČERNÁ 1964, ilustrace č. 55.

⁴⁷ Jedenáctá výroční zpráva, 31.

⁴⁸ Jedenáctá výroční zpráva, 29.

⁴⁹ Podrobnější záznamy o školní tvorbě máme k dispozici v kalkulačních knihách až po roce 1900.

⁵⁰ Třináctá výroční zpráva, 6.

⁵¹ Sádrový odlitek Madonny dle Michelangela přibyl do sbírek školy ve školním roce 1889–1890. Viz výroční zpráva, 26.

⁵² Jedenáctá výroční zpráva, 31.

Moravcem z roku 1891. [7] Socha s podstavcem vysoká čtyři metry, má ztvárňovat dívčí vznášející se postavu, pravou rukou pozdvihující pochodeň, na znamení věčného světla a levou držící palmu míru. Palma a pochodeň měly být pokryty bronzem a plamen pochodně pozlacen.⁵³ K realizaci sochy v její konečné kamenné podobě, však nakonec nedošlo.

Koncem téhož roku byly téměř hotovy první tři vrstvy portálu, sestávající celkem z čtyřiceti osmi různých kusů.⁵⁴ Následujícího roku byly vrstvy dokončeny. Zároveň byly provedeny obě nadživotní cviklové postavy ztvárňující alegorické putti a celkem sedmdesát kusů ze čtvrté, osmé, deváté a desáté vrstvy. Nakonec muselo být v druhé polovině července roku 1895 z kapacitních důvodů, převezeno na náklady hořické obce devadesát dílů portálu na Nový hřbitov, kde čekali na zatím nejrozsáhlejší osazovací práce, jaké kdy škola podnikala, původně plánované na počátek jara roku 1897.⁵⁵

Koncem března následujícího roku 1896 ještě na hřbitov přibylo dalších hotových sedmdesát kusů.⁵⁶ To se opakovalo ještě v dubnu 1897, kdy bylo přivezeno dalších čtyřicet⁵⁷ a v říjnu dvacet sedm dílů hřbitovního portálu,⁵⁸ přičemž skládání, vykládání a balení zajišťovali vždy studenti kamenického oboru pod vedením svých dílovedoucích. Naposledy bylo na vrch Gothard takto přepraveno ve dnech 13. a 14. června 1898 dvacet osm kamenných ploten, tvořících nejspodnější vrstvu portálu.⁵⁹ A konečně ve dnech od 15. do 21. června došlo k jejímu vyměření a následnému osazování žáky čtvrtého ročníku oboru kamenictví, pod vedením dílovedoucího Josefa Šolce a dohledem c. k. odborného učitele tvarosloví, ornamentálního a odborného kreslení, stavitelství a kamenorezu, architekta Antonína Cechnera. Dále studentům připadlo už jen průběžné čištění, spárování a oprava poškozených kusů, neboť na stavbu dalších deseti vrstev najala rada města Hořic, na návrh ředitelství školy, soukromou kamenickou firmu.⁶⁰ Zvolená firma Hátle a Vejs, složená ze dvou bývalých místních absolventů započala s prací 2. července 1898 a 24. července byla, vyjma dvou kusů v desáté vrstvě a dvou bubnů, téměř hotova.⁶¹ Zajišťovací práce studentů druhého a třetího ročníku kamenického oddělení, pod vedením c. k. dílovedoucího Františka Vondráčka, probíhaly současně s osazováním, od 18. do 29. července⁶² s následnou přestávkou na letní prázdniny a od 20. září zase pokračovaly za dozoru F. Vondráčka, Antonína Cechnera a Josefa Šolce, do 28. října, kdy byly zakončeny.⁶³

Po té opět následoval proces svážení dohotovených kusů z budovy školy na místo stavby. Tak 11. a 12. listopadu roku 1898 bylo na nový hřbitov zase dovezeno třicet sedm hotových částí⁶⁴ a 4. až 5. prosince roku 1900, putovalo na vrch Gothard dalších 27 dílů.⁶⁵

Zatím co se školního roku 1899–1900 v dílnách školy pilně pracovalo na dílech k portálu, navrhl a provedl Mořic Černil novou skicu „anděla míru“,⁶⁶ tentokrát bez

⁵³ Dopis Mořice Černila ředitelství školy ze dne 10. 12. 1893. (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 14, inv. č. 871.)

⁵⁴ Jedenáctá výroční zpráva, 28–29.

⁵⁵ Dvanáctá výroční zpráva, 10.

⁵⁶ Třináctá výroční zpráva, 6.

⁵⁷ Čtrnáctá výroční zpráva, 7.

⁵⁸ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 12, čl. 718.

⁵⁹ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 17, čl. 752.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 18, čl. 755.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 22 čl. 785.

⁶⁴ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 25, čl. 801.

⁶⁵ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 55, čl. 944.

⁶⁶ Zpráva 1900, 9.

pochodně a palmové ratolesti, v konečné sedící podobě s napřaženou náručí, podobně jako Levého Madona in trono z roku 1857.⁶⁷ Svým dílem přispěl dle výroční zprávy, i odborný učitel Václav Suchomel,⁶⁸ když zhotovil pro hřbitovní portál sádrové modely ozdob,⁶⁹ které však nejsou ve zprávě blíže popsány.

Svoz hotových kusů zase dále pokračoval v 15. až 17. říjnu roku 1901, kdy jich bylo přepraveno celkem čtyřicet pět⁷⁰ a konečně 10. a 11. července roku 1902, kdy bylo ze školy přepraveno posledních třicet čtyři dokončených dílů budoucí monumentální hřbitovní brány.⁷¹

Téhož školního roku 1901–1902 do stále vyvíjející se koncepce výzdoby portálu přibýly, podobně jako na probluzské bráně, alegorické postavy Smrti a Vzkříšení, jejichž autorem byl opět Mořic Černil. Mimo ně v tomto roce navrhl také ornamentální cviklové výplně, ovšem opět blíže nespecifikovaného vzhledu.⁷² S tehdy vzniklými návrhy alegorických soch byl ovšem nejspíš jejich autor nespokojen, neboť skici na stejné téma modeloval následujícího školního roku znovu.⁷³ Jejich podobu můžeme spatřit na nepříliš kvalitní fotografii sádrového modelu hřbitovního portálu v katalogu výstavy českého severovýchodu, která se konala roku 1903.⁷⁴ [8] Dalšího školního roku 1903–1904 navrhl Mořic Černil skupiny trofejí k završení hlavní středové části portálu,⁷⁵ čímž se opět vzdálil od původního Moravcova návrhu.

V prosinci 1906 byla uzavřena nová smlouva na osazení horní části hřbitovního portálu, tentokrát s kamenickým mistrem Bohuslavem Rusem a zednickým mistrem Bohdanem Všetečkou. Stavba započala, po dokončení lešení, dne 23. dubna 1907. Její ukončení bylo plánováno do 1. prosince téhož roku,⁷⁶ ale byla hotova již 6. července roku 1907. Potom následovalo již jen její finální čištění.⁷⁷

Ve své konečné podobě je pravoúhlá architektura hřbitovní brány o trojvchodové dispozici, zasazená do hřbitovní zdi, koncipována zvláště ve své střední části hlavního klenutého vchodu, sahajícího do výšky čtrnácti a půl metru,⁷⁸ jako výpravný triumfální oblouk dominující svojí velikostí i výzdobou nad vchody postranními. [9]

Stavba spočívá na nestejně vysokých soklech, dle mírně svažitého terénu, ovšem oblounovou římsou předělených v jedné rovině.

Postupujeme-li dále v popisu směrem od krajů do středu portálu, následuje na předěleném soklu plinthus ústící náběhem k pilířům, přiléhajícím ke hřbitovní zdi,

⁶⁷ Viz ČERNÁ 1964, ilustrace č. 54.

⁶⁸ Václav Suchomel se narodil 2. listopadu roku 1869 v Táboře. Sochařství studoval nejdříve na odborné hořické škole, kde v roce 1890 absolvoval s vyznamenáním. Pokračoval svá studia na Akademii ve Vídni, kde byl pět let žákem sochařské speciálky profesora Kundmanna. Do Hořic se vrátil roku 1899 a učil zde modelování, plastické anatomii a dějinám plastiky, až do své smrti 31. října roku 1930. Viz JILEMNICKÝ 1984, 413. Z jeho výtvarných prací nalezneme například v Hořicích reliéf madony v průčelí děkanského chrámu, na vrcholu kbelnického ossaria u Jičina sochu Anděla Míru a v Chodovicích pomník Mistra Jana Husa, viz JILEMNICKÝ 1984, 142. Jeho signovaná díla nalezneme i na novém hořickém hřbitově.

⁶⁹ Zpráva 1900, 9.

⁷⁰ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., str. 66, článek 1010.

⁷¹ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., str. 78, článek 1069.

⁷² Zpráva 1902, 11.

⁷³ Zpráva 1903, 7.

⁷⁴ FEJFAR 1903, 6.

⁷⁵ Zpráva 1904, 8.

⁷⁶ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 143, čl. 1395.

⁷⁷ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., 144, čl. 1405.

⁷⁸ Viz JILEMNICKÝ 1984, 280.

podporujícím kladí nad bočními vchody. Zepředu jsou zdobeny, po většině své délky, reliéfem palmové ratolesti vycházející z věnce převázaného stuhou. Pilíře jsou po obvodu zakončeny na způsob hlavic nejprve oblounovou římsou a po té výraznější předsazenou římsou, s pásem vejcovce ze spodní strany, zakončené simou, na níž spočívá abakus. Jinak prázdný prostor mezi dvěma římsami, je z přední strany pilířů ještě ozdoben třemi rozetami.

Z vnitřní strany pilířů, která je součástí průchodů, vystupují sdužené kanelované pilastry s obdobným zakončením.

Pilíře podírají kladí, tvořící strop bočních průchodů. Z pohledu je proto bohatě zdobeno kazetováním členícím tento prostor do pěti sektorů lemovaných listovci, jejichž kruhovému středu dominuje rozeta.

Odstupněný architráv je v půli ozdoben perlovcem a zakončen simou. Výzdoba mírně vypouklého vlysu sestává z kanelování vyplněného hůlkami završeného akantovými listy nad středem vchodů a nad hranami pilířů, jejichž tvar kladí kopíruje a je zde mírně předsazeno. Následuje výrazná vyložená římsa zdobená, podobně jako v případě pilířů a pilastrů, oblouny a pásem vejcovce, rovněž zakončená simou. Z římsy vystupuje náběh ústící do podnože balustrády, vyplněné vázami ozdobenými festony s ovocem. Balustráda je ze strany zakončena kvádrovým pilířem se zahlobenou rámovanou plochou, který slouží coby podstavec pro sochu „Smrti“ po levé a sochu „Vzkříšení“ po pravé straně, dle návrhu Quida Kociána, o nichž bude později ještě řeč. Na opačné straně mizí balustráda ve zdivu pilířů převýšené střední části brány. Kladí je dále z obou stran vedeno do středu architektury, kde je přerušeno a otevírá tak prostor pro hlavní zaklenutý průchod.

Ve středové části brány je kladí podíráno dvakrát tak širokým pilířovým jádrem, stejně zdobeným oblouny a římsou s vejcovcem, které ze všech stran obklopují sdužené pilastry. Pilastry po vnitřní straně bočních vstupů, jsou obdobné jako jejich protějšky, stejně jako dvě dvojice pilastrů po obou vnitřních stranách hlavního vchodu, před nimiž se navíc nachází dvojice téměř volných sloupů po každé straně, podírající, v případě tohoto vchodu, kladí mírně přečnivající přes pilíře. Sloupy mají toskánskou patku, iónské kanelování v jedné třetině vyplněné hůlkami a iónizující hlavice stejné jako u hřbitovního kříže s Bolestnou pannou Marií, vyzdobené oblouny, růžicemi, pásem vejcovce a volutami, na nichž spočívá abakus s diagonálně vybočenými rohy. Nad nimi se z římsy zakončující kladí zvedá oblouk. Jeho archivolta je odstupněná, zdobená perlovcem a orámovaná pásem vaječnicku. Středový klenák má podobu volutové konzoly s akantovým listem. Na ní spočívá abaková deska, na níž přiléhá hlavní kladí. Z pohledu je oblouk zdoben čtvercovým kazetováním, zevnitř lemovaným listovci a vyplněným růžicemi.

Do cviklů jsou vsazeny postavy dvou puttí s draperií kolem boků, opírajících se o archivoltu. Postava vlevo se k divákovi odvrací zády. Působí dojmem, že částečně visí v prostoru a částečně na archivoltě sedí, přičemž se o ni opírá loktem levé paže, v níž třímá rozměrnou palmovou ratolest, dosahující téměř k hlavnímu klenáku. Nohy má pokrčené z toho pravou mírně vytrčenou do prostoru. Pravou paži má nataženou směrem k hlavici pilastru, nejspíš v ní drží palmový stonek, a hlavu ověšenou květinami obrací tímž směrem. Putti v pravém cviklu je k pozorovateli obrácen celým tělem a vypadá to, že na archivoltě na boku leží, opíraje se nataženou levou rukou, v níž má svůj květinový věnec. Druhou rukou přikládá k ústům troubu a troubí. Hlavu má mírně nakloněnou na pravou stranu.

Sdužené pilastry přiléhající k pilířům z čelní strany brány jsou širší úměrně jejich šířce a protínají římsy i kladí, neboť zasahují až do druhého para dominantní části. Vysoké pilastry stojí na toskánských patkách, jsou stejně kanelované, jako ostatní, ale odlišují se kompozitními hlavicemi s tenkou oblounovou římsou, akantovými listy, iónským

kanelováním s píš'alami, pásem vejcovce a diagonálně čnicími volutami z akantových listů, jejichž tvar kopírují i rohy abaku. Podobně jako uvnitř vchodu i zde před pilastry stojí dvojce stejně vysokých volných sloupů. Sloupy mají stejné patky, kanelování i hlavice, jako pilastry za nimi. Dvojcím předsazených volných sloupů po každé straně, odpovídá zalomení hlavního kladí.

Na kompozitních hlavicích spočívá dvakrát odstupněný architráv zdobený ve středu perlovcem, zakončený listovcovou simou. Bohatá výzdoba kladí je tvořena festony a střídajícími se motivy okřídlených přesýpacích hodin, jakožto symbolu časnosti s jejich protikladem v podobě okřídleného planoucího srdce křesťanské víry. Mezi nimi, přesně nad středem hlavního portálu, stojí v orámovaném obdélníkovém poli velkými písmeny nápis: „POKOJ VÁM!“ [10] Následuje pás vejcovce a nad ním předsazená korunní římsa, podporovaná volutovými konzolemi s akantovými listy, mezi nimiž jsou růžice, zakončená výraznou simou.

Z římsy vystupuje náběh ústící do soklů sochařské výzdoby završující architekturu dominantní středové části i celé stavby. V prostoru nad sloupy, vystupují ze soklů dvě identické skupiny trofejí, každá po jedné straně. V podobě symbolů jsou zde znázorněny „trofeje a zbraně křesťanské víry a ctností“, jimiž člověk definitivně zvítězil nad smrtí. Popředí dominuje štít s latinským křížem, na němž sedí sova. Z poza štítu vyčnívají symetricky dvě kotvy. V pozadí štítu jsou vidět prapory, z nichž po levé straně vyčnívají mocenské insignie berla, jablko a kříž a straně pravé kopí a dva meče. Mezi skupinami trofejí se zvedá kvádrový nástavec, zpředu orámovaný a po vnějších stranách zdobený volutami. Navazuje stupňovitá podnož, z níž vyrůstají lví nohy, náležící k mohutné kanelované tumbě, zdobené akantovými rozvilinami na rozích. Na ní trůní s gestem rozpjatých paží Černilův „anděl míru“. Rozměrná sedící socha dívčího vzezření s křídly, v přepásaných šatech mírně antického vzhledu a čelenkou s hvězdou čnicí ze sepnutých vlasů.

Při pohledu z druhé strany, projdeme-li branou na hřbitov, je portál, až na pár výjimek, stavěn i zdoben stejně. Zatímco skupiny trofejí jsou rozmístěny symetricky ze všech stran (takže jsou na celé stavbě čtyři), chybí na této straně putti. Ve cviklech jsou místo toho umístěny rozměrné reliéfní palmové ratolesti, kopírující tvar archivoly s ověčenými řeckými kříži uprostřed. Rozměrnému Andělu míru sedícímu na tumbě a sochám Smrti a Vzkříšení návštěvník z této strany vidí záda a rámovaná plocha uprostřed kladí hlásá přítomným: „PÁN S VÁMI!“.

2.2.2. Vývoj díla

I když architektonická forma hřbitovní brány zůstala stejná jako na prvním návrhu z roku 1891, můžeme díky porovnání s pozdějším modelem portálu a potom s jeho konečnou podobou, vysledovat vývoj v konceptu sochařské výzdoby.

Na prvním návrhu z roku 1891, jehož autorem byl architekt Bohuslav Moravec, vidíme hned několik zásadních odlišností. Předně je patrné, že autor původně nepočítal s postavením alegorických soch smrti a vzkříšení po stranách bočních vchodů. Na jejich místě najdeme jen dekorativní obelisky zakončující zábradlí. Rovněž zde chybí skupiny trofejí po stranách střední části. Místo nich vidíme dekorativní pochodně se lvími nohami. Dále je z návrhu patrné, že okřídlené symboly hořícího srdce a přesýpacích hodin ve výzdobě vlysu hlavního kladí, byly původně hlavami buclatých amorků. Nápis na kladí je mezi dvěma kříži s festony a cviklové figury zde postrádají věnce a palmovou ratolest a mají navíc křídla. Nakonec je zde kovaná brána, která však podle záznamů a dobových fotografií nebyla nikdy zrealizována.

I když pochodně i kříže můžeme vztahovat k věčnosti, jeví se celá výzdoba povrchnější a ideově prostší. I anděl s palmovou ratolestí, zde stojící na podstavci vyčnívajícím z tumby, působí spíše dekorativním dojmem. Koncept triumfálního oblouku na počest víry vítězí nad smrtí je zde nedokončen. Teprve se rodí a až později bude doveden do důsledku.

Jelikož to byl návrh první, snad ani sám autor ho nemusel považovat za konečný, bohužel se na dalším vývoji stavby mohl stěží podílet, neboť byl ve školním roce 1894–1895 přeložen ze svého hořického působiště na všeobecnou řemeslnickou školu v Kutné hoře, kam také odešel třicátého prvního října roku 1894.⁷⁹

Druhou ilustrací dokládající vývoj díla je již zmiňovaná fotografie sádrového modelu portálu, provedeného žáky odborné školy, z výstavy českého severovýchodu, která proběhla v Hořicích v létě roku 1903.⁸⁰

Fotografie zachycuje dílo v jakémsi mezistádiu. Je zde patrné, že stavba již byla v konceptu obohacena o postavy Vzkříšení a Smrti, zatím nejspíše dle druhého modelu Mořice Černila. Také zde spatříme anděla míru již v jeho konečné sedící pozici, ale na místě, kde později budou „křesťanské trofeje“ stojí, místo předchozích štíhlejších pochodní, odlišné dekorativní vázy nebo flambóny. Není však známo, kdo konkrétně za těmito úpravami stojí.⁸¹

I když model mohl být proveden studenty již dříve, můžeme datovat jeho poslední úpravy podle dvojce alegorických soch dle druhého návrhu Mořice Černila, do školního roku 1902–1903. Může se sice jednat i o jeho návrh první, z roku předcházejícího, je to ovšem nepravděpodobné, neboť měl sádrový model na výstavě prezentovat hřbitovní portál v jeho budoucí podobě a studenti měli na provedení dostatek času. Konečně skupiny trofejí, které můžeme na portálu vidět dnes, přibýly do konceptu výzdoby, po výstavě, následujícího školního roku.

Co se týče celkového architektonického pojetí brány jakožto vítězného oblouku, nebyl to nápad na svou dobu zas tak jedinečný ani ojedinělý, neboť docela dobře odpovídal dobovému ovzduší historismu.

Podobné odkazy k triumfálním obloukům v architektuře najdeme například u hřbitovní brány v Prostějově, dokončené roku 1900, ve Strážnici dokončené 1895, nebo ve Vysokém mýtu. Hořický portál je však předčí svojí monumentalitou, bohatstvím sochařské výzdoby a formální i ideovou propracovaností. V tom spočívají jeho hlavní přednosti.⁸²

⁷⁹ Dvanáctá výroční zpráva, 7.

⁸⁰ Zpráva 1904, 6.

⁸¹ Na řadě míst v literatuře se dočteme, že plány Bohuslava Moravce upravil Antonín Cechner. Nikde však není blíže uvedeno, o jaké úpravy se přesně jedná.

⁸² Památkově je chráněn od 3. května roku 1958. Viz památkový katalog Národního památkového ústavu: <https://pamatkovykatalog.cz/brana-vstupni-noveho-hrbitova-2144095>, vyhledáno 15. 6. 2019.

3. Po roce 1900

Dle záznamů ve školních kronikách, výročních zprávách a kalkulačních knihách můžeme pozorovat postupný průnik symbolismu a secese do stylové orientace školních prací, která samozřejmě vycházela ze záměru autorů daných originálních návrhů. Duch vídeňského historismu, který se v sochařství i v architektuře projevoval spíše klasicizující polohou, jak jsme mohli sledovat v předchozí kapitole, byl ve škole od počátku přítomen, také díky jejím vyučujícím většinou z řad absolventů tamější výtvarné akademie. Takovému ovzduší zde převládalo od založení školy až do konce devadesátých let devatenáctého století, po dobu působení prvního ředitele školy Viléma Dokoupila.

O mimořádné činnosti odborných učitelů se můžeme dočíst ve školních výročních zprávách. Mimo jiné se zde dovídáme o návrzích určených k reprodukci v rámci hodin praktického vyučování, ale i o jejich soukromých projektech, což nám umožňuje pozorovat jejich práci.⁸³ Takto činná byla od osmdesátých let většina učitelů, ale až od konce let devadesátých byl nový směr secese, tehdy nazývaný pouze slovem „moderní“, čím dál četnější a to zejména v dílech druhého ředitele školy architektky Václava Weinzettla⁸⁴ a odborného učitele modelování a plastické anatomie Václava Suchomela.

3.1. Sochy Smrt a Vzkříšení na portálu Nového hřbitova v Hořicích

Zdaleka nejčinnější, co se týče mimoškolní umělecké činnosti, byl beze sporu odborný učitel modelování a plastické anatomie Mořic Černil. Za téměř dvacet let svého působení od svého přijetí v roce 1885⁸⁵ do roku 1905, kdy začal trpět zrakovými obtížemi a jeho dosavadní činnost se podstatně ztenčila, vyprodukoval kromě hojně užívané učebnice plastické anatomie přes třicet různých prací.⁸⁶ Proto lze toto období spojovat s jeho osobností, stejně jako s osobností prvního ředitele školy Viléma Dokoupila.

Změny, které do školy přišly po přelomu století, symbolicky odráží vývoj soch „Smrti“ a „Vzkříšení“ určených na portál Nového hřbitova na vrchu Gothard, jehož stavba započala ještě v období a duchu historismu a přesáhla až přelom století, kdy byla zakončena dvojicí těchto soch v symbolistním duchu.

⁸³ Dne 17. června roku 1902 bylo ve školních dílnách dokončeno náhrobní mramorové portrétní sousoší Jany a Elzinky z Ungrů, dle modelu sochaře Antonína Poppa, jež bylo privátní prací Karla Le Graina. Realistické sousoší ženy s dítětem, z kararského mramoru, který dodal sám Antonín Popp, bylo chvíli vystaveno ve škole, neboť se jednalo o „největší figurální práci z ušlechtilého materiálu dosud na odborné škole provedenou“ a potom bylo dne 23. června 1902 odevzdáno autorovi návrhu, po úhradě závodního nákladu tři set padesáti korun a příspěví stejné částky do podpůrného fondu pro chudé žáky školy. Následně bylo dne 28. června osazeno v arkádách Vyšehradského hřbitova v Praze, na hrobce rodiny Brejchovy, viz II. Kronika školy, 76, čl. 1059 a Kalkulační kniha I., 11, kterou nalezneme pod číslem 99, viz BEDRNÍČEK 2008, 52.

⁸⁴ Václav Weinzettl se narodil 4. ledna roku 1862 ve Stráži u Třeboně. V Praze navštěvoval nejprve v Karlíně vyšší reálnou školu, kde v roce 1882 maturoval s vyznamenáním a následně v letech 1882–1887 studoval architekturu na c. k. české vysoké škole technické. Následovaly tři roky praxe u architekta Achilla Volfa. Od 1. září 1890 byl asistentem na c. k. hořické odborné škole do roku 1895, kdy u c. k. místopředsednictví v Praze absolvoval zkoušku pro stavitele, načež byl od 1. března zaměstnán coby stavební adjunkt c. k. privátními a rodinnými statky ve Vídni. 1. března roku 1897 se vrátil do Hořic jako učitel architektonických a stavitelských předmětů. Po jmenování dosavadního ředitele Viléma Dokoupila školním inspektorem byl od 1. června 1904 prozatímním správcem školy a od 1. září 1905 jejím ředitelem. Mimo jiné je autorem pomníku „Baterie mrtvých“ na královéhradeckém bojišti, nové synagogy v Hradci Králové, či kbelnického Ossaria a věnoval se i publikační činnosti. Viz Zpráva 1934, 7–9.

⁸⁵ Třetí výroční zpráva, 11.

⁸⁶ NOVOTNÝ 2009, 75–77.

Původně, jak už dříve zaznělo, bylo plánováno osadit nad vstupy portálu sochy dle návrhů Mořice Černila. Podle záznamu v druhé kalkulační knize začali žáci pracovat z dvojice soch, na soše „Vzkříšení“, krátce na to co byly návrhy zhotoveny. Reprodukce návrhu do hořického pískovce byla překvapivě svěřena žákům prvních dvou ročníků sochařského oddělení, takže byla zhotovována v první sochařské dílně za vedení Josefa Krause⁸⁷ a touto prací strávili žáci celkem 563 hodin.⁸⁸ Takže, pokud již nebyla socha hotova, musela se minimálně ve školním roce 1904–1905, z něž pochází záznam v kalkulační knize, blížit svému dokončení. Ovšem k provedení druhé alegorické sochy „Smrti“, alespoň té podle návrhu Mořice Černila, už nedošlo.

V červnu roku 1905 nastaly u Mořice Černila zmíněné zdravotní obtíže,⁸⁹ takže byl po zbytek roku zastupován Václavem Suchomelem. Následujícího školního roku 1905–1906 byl jako výpomoc nemocnému učiteli ustanoven jeho bývalý žák⁹⁰ Quido Kocián,⁹¹ jehož verze soch byly nakonec na portálu osazeny. Záznam o jejich zhotovování nalezneme též v kalkulační knize, kde se nyní píše rovnou o dvojici soch z většího množství kamene, navíc zhotovovaných v jiné dílně, tentokrát v té figurální pro vyšší ročníky sochařství pod vedením Karla Le Graina, takže je zjevné že se jedná o jiné sochy.⁹² Zhotovovány byly od roku 1906, kdy vznikly jejich návrhy,⁹³ do roku 1907, kdy byly nedlouho po svém dokončení osazeny dne 28. listopadu, na bránu Nového hřbitova v Hořicích.⁹⁴

Podobně jako v případě Mořice Černila, bylo i Kociánových návrhů více. V případě jeho první dvojice návrhů, také z roku 1906, je představována socha „Smrti“ i socha „Vzkříšení“ ženskou postavou. První ze soch popisuje Petr Holý, autor Kociánovi monografie takto:

⁸⁷ Josef Kraus byl 4. srpna 1895 stanoven dílovedoucím pro sochařství prvních dvou ročníků, po zesnulém Josefu Jiříčkovi. Viz Třináctá výroční zpráva, 4.

Pocházel z Vojic, kde se narodil 31. prosince roku 1866. V roce 1889 zakončil vzdělávání na C. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích v oboru sochařství s vyznamenáním. Po té pracoval u různých firem, hlavně v Německu, dokud se nevrátil do Hořic, kde učil sochařství, modelování a sádrování až do 14. prosince roku 1908, viz JILEMNICKÝ 1984, 404.

⁸⁸ Viz Kalkulační kniha č. 2, 47.

⁸⁹ Ve druhém svazku školní kroniky se dočteme, že onemocněl odchlípnutím oční sítnice. Viz Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., čl. 1296.

⁹⁰ Zpráva 1906, 6.

⁹¹ Quido Kocián se narodil 7. března roku 1874 do měšťanské rodiny v Ústí nad Orlicí, kde také navštěvoval nejdříve obecnou a potom měšťanskou školu. Následovalo studium na C. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích kam chodil v letech 1889–1893. Po té se stal studentem Uměleckoprůmyslové školy v Praze, oddělení modelování pod vedením Celdy Kloučka. V roce 1896 vstupuje do speciálky Josefa Václava Myslbeka a o rok později ho následuje na pražskou Akademii výtvarných umění a získává první cenu Akademie za dílo Šárka. V roce 1899 si zřizuje vlastní ateliér v Praze v ulici Na Moráni. V roce 1901 získává cenu Novotného nadace za dílo Zapovězená Láska. O rok později získává cenu Klárovy nadace za sochu Mrtvý Ábel a podniká stipendijní cestu do Itálie. V roce 1905 je opět oceněn cenou Akademie za Vzkříšení Krista, které vytvořil podle podmínek Římské nadace. Od roku 1906 je zaměstnán na hořické sochařsko kamenické škole, kde je roku 1911 jmenován profesorem a učí zde až do 1. ledna roku 1928. O dva dny později umírá. Viz HOLÝ 2013, 124–125.

⁹² Kalkulační kniha č. 2, 70.

⁹³ Datace návrhů viz HOLÝ 2013, 98 a 308.

⁹⁴ Kronika c. k. odborné školy. Svazek II., čl. 1429.

„První studie obou hořických Kociánových hřbitovních plastik jsou štíhlé, velmi křehké ženské postavy, z nichž Smrt je eideticky spjata s mladou dívkou, jejíž v realizaci skloněná hlava a bezmocně svěšené ruce ve spojení s lehounkou draperií, jež jen náznakově modeluje velmi spoře oděné nehmotné tělesné formy, vyjádřené měkkými tvarujícími doteky sochařovy ruky. Gotizující zduchovnění je v této studii vyjádřeno proporcionalitou, zdůrazňující ve výrazné vertikále krátký dematerializovaný korpus s mírně naznačenými dívčími ňadry pod lehounkou draperií, a ve vztahu k tomuto korpusu velmi dlouhou partii od pasů dolů. Z přísně anatomického hlediska je vlastně deformativní (což ovšem neplatí pro proporční výtvarnou anatomii uměleckého díla), jak tomu bývalo obzvláště v postavách gotických madon, zejména v období českého tzv. krásného stylu kolem roku 1400. Na zemi vedle dívčích nohou je vymodelován kulovitý útvar, symbolicky připomínající Golgotu (lebku).“⁹⁵ [11]

Druhá z postav je starší zpřímá stojící žena s hlavou vztyčenou a pohledem upřeným vzhůru, mírně zahalená jen dílem splývající draperie ve spodní části těla, o jejíž nohy se po levé straně opírá kříž.⁹⁶

Oproti pracím Černilovým se v díle Kociánově uplatňují k vyjádření stejné alegorie nové principy. Namísto postav tradičně v ikonografii spjatých s posledním soudem, věčností a tématem smrti, jsme zde svědky zvěčněných lidských bytostí, které smrt i vzkříšení sami nepřetržitě prožívají. Proto se zde nyní, ke stále přítomným tradičním atributům lebky a kříže, přidává mezi významové vyjadřovací prvky také tělo, které přestává být pouhým nositelem atributů, které převážně určovaly význam díla. Stává se prostředkem k vyjádření mentální složky ztvárněných postav, jako by to byli reální živoucí a vysoce citliví lidé a vypovídá o momentu děje, zároveň v duchovní i imanentní rovině, korespondujícího s názvem soch, který je vyjadřován, víc nežli atributy, pozicí a výrazem celého těla, pohybem, a mírou jeho tenze.

V imanentní psychologické rovině lidské zkušenosti prožívá mladá skleslá dívka, u jejíchž nohou se rýsuje lebka, stud, melancholie a smutek mládí, počáteční nevěli a odpor k životu. Bezprizornost člověka vrženého do neznámého světa, nemajícího se o co opřít. Zároveň je však v Kociánově případě tělo pojednáno, jako hmota, jíž dominuje duch, tudíž vypětí těla rovná se vypětí a pohyb živého ducha, ochablost znamená jeho kolísání, absenci, nebo smrt. Je příznakem, předzvěstí a snad i příčinou konce. V případě první z dvojice soch tedy před našima očima neumírá tělo, ale hlavně vůle a duch.

Naproti tomu v souladu s tímto principem vyjadřuje sochu „Vzkříšení“ postava vzpřímeného těla, zároveň ducha i vůle, přitom však doufající v naději a očekávající milost v tomto i příštím životě, pramenící z pevných jistot křesťanství, díky nimž překonala, jak napovídá její věk, již mnohá úskalí tohoto světa.

Zatímco socha smrti zůstala stejná, socha vzkříšení byla nakonec realizována v pozměněné podobě. Druhá Kociánova verze sochy „Vzkříšení“ vychází ze stejného schématu jako verze první. Stále je zde starší vzepjatá postava s křížem u nohou a hlavou pozvednutou k nebesům. Namísto ženy se však jedná o postavu muže se zařatými pěstmi a zavřenýma očima, který je více zahalen a také kříž který vyčnívá zpoza jeho nohou je spíše ležící. [12] Tyto změny však nepřinášejí příliš velké významové odchylky od staršího návrhu. Zavření očí a stažení rukou v pěst jen zdůrazňuje přítomnost vzepjaté vůle a ducha, aktivity jakožto principu života. Scéna navíc více evokuje moment Krista vystupujícího z hrobu, z nějž pravděpodobně sama vychází, neboť se výrazně podobá

⁹⁵ HOLÝ 2013, 98.

⁹⁶ Ilustrace tamtéž.

konkrétnímu Kociánovu zpracování tohoto námětu, které vytvořil v roce 1905 pro kostel v Ústí nad Orlicí a získal za něj cenu Akademie.⁹⁷ Vidíme zde postavu Krista čnicí nad hrobem ve shodné pozici napjatého těla se sevřenými pěstmi a zavřenýma očima, zahalenou draperií podobným způsobem, stejně jako u realizované verze sochy „Vzkříšení“.

Opět se zde uplatňuje onen princip napětí ducha odrážejícího se v těle, který se v Kociánově díle objevuje zvláště mezi lety 1905–1912. Ve Vzkříšení Krista se však v takto velké míře projevuje poprvé. Stejným aktivním způsobem (směrem vzhůru) ho můžeme vidět působit v návrhu na pomník Mistra Jana Husa z roku 1907⁹⁸ a částečně též u anděla se zlomeným křídlem na náhrobku rodiny Albertovy, navrženém stejného roku.⁹⁹ Při pohledu na některá z těchto děl a zvláště pak na Vzkříšení Krista a jeho návrhy nám potom může na mysli vytanout tvorba Františka Bílka, v níž jsou patrné podobné principy využívající odhmotnění a tělesné tenze. Tato paralela je patrná například v Bílkově Modlitbě nad hroby z roku 1905 na hřbitově v Chýnově, nebo u sochy Úžas z roku 1907.¹⁰⁰

Stejný princip projevující se opačným, negativním způsobem, působící směrem dolů, nalezneme v Kociánově díle častěji. Kromě zmíněné sochy „Smrti“ je zřetelný také v Žalovu z roku 1905,¹⁰¹ ve všech studiích k Průkopníkům u Bartoňova z roku 1910,¹⁰² v reliéfu Z Kristova života z roku 1912¹⁰³ a Stíny,¹⁰⁴ Smutku z roku 1900,¹⁰⁵ reliéfu Plačících žen¹⁰⁶ a skice náhrobku s plačícími ženami.¹⁰⁷ A zaměříme-li se na něj, můžeme ho nalézt také v menší míře v Záhrobní melodii,¹⁰⁸ ve skice Blbec,¹⁰⁹ dá se tušit v Nemocné duši z roku 1903¹¹⁰ a snad i v dalších případech.

Srovnáme-li díla Černilova a Kociánova, je nám na první pohled jasné, že jsou pojata ve zcela rozdílném duchu. Že však Kocián mohl původně zamýšlet navázat na Černilův koncept a v něm dotvořit sochu „Smrti“, nám napovídá Kociánův nedatovaný hliněný model označovaný jako *Člověk Netopýr*,¹¹¹ mající s předcházejícími pojetími soch „Smrti“ Černilovými řadu společného. Model zobrazuje v hrubším náčrtu člověka s netopýřími křídly zahaleného v draperii, kterou si přidržuje levou rukou, zatímco mu většina původně natažené pravé ruky chybí. Při porovnání s Černilovou sochou ze hřbitova v Probluzi, kterou si můžeme lépe prohlédnout, vidíme téměř shodná křídla a další podobnost v pozici kontrapostu i zahalení hlavy. Kromě toho mohl model v levé uražené paži původně klidně držet přesýpací hodiny nebo kosu. I kdyby tento model

⁹⁷ Viz HOLÝ 2013, 307, 234–236.

⁹⁸ HOLÝ 2013, 257, 311.

⁹⁹ HOLÝ 2013, 309–310.

¹⁰⁰ František Bílek, 17 a 20.

¹⁰¹ HOLÝ 2013, 222–225, 307.

¹⁰² HOLÝ 2013, 177, 267, 317–318.

¹⁰³ HOLÝ 2013, 264–265, 329.

¹⁰⁴ HOLÝ 2013, 269. Nedatováno.

¹⁰⁵ HOLÝ 2013, 100, 190–191, 318.

¹⁰⁶ HOLÝ 2013, 268, 332. Nedatováno.

¹⁰⁷ HOLÝ 2013, 333. Nedatováno.

¹⁰⁸ HOLÝ 2013, 337. Nedatováno.

¹⁰⁹ HOLÝ 2013, 149, 311. Nedatováno.

¹¹⁰ HOLÝ 2013, 171, 305.

¹¹¹ HOLÝ 2013, 84–85.

vznikl za jiných okolností, těžko mu upřít inspiraci Černilovým dílem, když Kocián ještě co by student podobnou sochu v Probluzi pravděpodobně sám osazoval.¹¹²

Stále nám však zbývá nezodpovězená otázka, proč bylo od původního Černilova návrhu nakonec celkově upuštěno. Podle Gustava Novotného mohl mít Mořic Černil, možné neshody s nově ustanoveným ředitelem školy Václavem Weinzettlem.¹¹³ Což by také mohlo být příčinou toho, proč rozpracovaná dvojice Černilových soch nakonec nebyla dokončena a k jejímu osazení na portál nedošlo. Také mohl nastat problém v provedení první sochy. Kámen mohl být špatný, nebo mohli práci zkazit méně zkušení studenti. S modelem druhé sochy se mohlo něco stát. Snad byl sám autor, jako v předcházejícím případě se svou prací nespokojen a kvůli potížím se zrakem už jí nemohl dokončit. Anebo s ní nebyl spokojen ředitel Václav Weinzettl, jenž byl sám architektem přijímajícím nové umělecké směry, pro něž nemusely být původní návrhy dostatečně moderní. A tak nakonec namísto dotvoření jen jedné zbývající sochy, dostal mladý nadějný umělec Quido Kocián tak říkajíc volnou ruku, a celý koncept vytvořil znova.

3.2. Náhrobní pomník Monsignora Bohumila Hakla

Od roku 1907 byl v dílnách sochařského i kamenického oddělení tvořen pomník určený na hrob místního učitele náboženství papežského preláta Monsignora Bohumila Hakla.¹¹⁴ Podnětem k jeho vytvoření byla žádost Haklova nástupce Josefa Kousala v hořickém děkanském úřadu, která písemně přišla ředitelství c. k. odborné školy počátkem května roku 1906:

„Velmi jsem postrádal, když jsem poprvé na hřbitov zdejší vstoupil, že mezi tak četnými a skvoznými náhrobkami je hrob mého předchůdce, jenž v městě tomto přes 20 let blahodárně působil, bez pomníku. Z té příčiny myslím, že konám jen skutek piety, dovoluji-li si uctivý dotaz, bylo-li by slavné c. k. ředitelství ochotno přistoupiti k udělení pomníku v tamní umělecké dílně, kdyby materiál odjinud byl nahrazen? Dotaz tento – doufám, mohu si dovoliti tím spíše, ježto ř. p. děkan Mons. Boh. Hakl byl usvědčeným příznivcem c. k. odborné školy a nemýlím-li se, jedním z jejích původců.

V Hořicích 4. května 1906.

Kousal děkan.“¹¹⁵

¹¹² Na 141–142. straně Kroniky c. k. odborné školy, svazku I., se v článku č. 432 dočteme, že sochy osazovali žáci III. ročníku sochařství, mezi něž tehdy patřil i Kocián, viz soupis studentů Deváté výroční zprávy na straně 16.

¹¹³ NOVOTNÝ 2009, 62.

¹¹⁴ Bohumil František Hakl je autorem řady homiletických, katechetických a výchovných spisů, povídek, několika divadelních her a sbírek básní. Svoji tvorbu věnoval hlavně mládeži.

Narodil se roku 1827 v Branné u Jilemnice. Studoval v Jičíně, Litomyšli a následně v bohosloveckém semináři v Hradci Králové. Roku 1851 byl vysvěcen na kněze a následujícího roku se stal katechetou místního učitelského ústavu, hlavní školy a reálky. Roku 1854 potom katechetou vojenského výchovného ústavu v Belluně v Benátsku. Od roku 1861 vyučoval náboženství na vyšším gymnáziu v Hradci Králové a roku 1870 získal faru v Hořicích, kde od roku 1882 působil jako děkan a vikář, dále byl jmenován biskupským notářem, čestným konsistorním radou a roku 1894 tajným papežským komořím. Viz článek Viléma Dokoupila v X. dílu Ottova slovníku naučného na straně 760. Zemřel dne 12. Září roku 1904, viz Zpráva 1909, 70.

¹¹⁵ Dopis děkana Josefa Kousla ředitelství školy ze dne 4. 5. 1906. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 15, inv. č. 873.

Z další korespondence se dovídáme, že návrh hřbitovního pomníku, kterého se ujal Quido Kocián, byl hotov počátkem listopadu 1907. Zároveň byl v této době již objednan potřebný kámen a spolu s těmito informacemi dorazilo na děkanský úřad v Hořicích také předpokládané vyúčtování schválené dne 7. září roku 1906 c. k. ministerstvem kultu a vyučování, určené k úhradě během stávajícího roku. Za vyzdění základů, použitý pískovec, výdaje za ostření náčiní a odlití růže, kříže a reliéfní podobizny zesnulého do bronzu celkem 736 korun a 75 haléřů.¹¹⁶

Následně začali studenti v druhé kamenické dílně pod vedením Františka Vondráčka zpracovávat doubravský pískovec v tělo vysokého pomníku, kam měl být připevněn kříž s podobiznou, zatímco figurální skupinu soch vytvářela druhá sochařská dílna za vedení Karla Le Graina.¹¹⁷

4. září 1909 odeslalo ředitelství c. k. odborné školy v Hořicích firmě K. Bendelmayer, umělecké kovolitectví, sídlící v Dělnické ulici na Praze VII., balík obsahující dva sádrové odlitky, reliéfu malého kříže s tělem Kristovým a portrétu Mons. Bohumila Hakla. Polorozvitá růže se dvěma listy v reálné velikosti, měla být utepána podle přírody. Vše s trnovými čípkami pro zasazení do kamene. Práce měla být hotova do konce září.¹¹⁸ Hotové bronzové části zasadili žáci kamenického oddělení do těla pomníku, kam ještě vysekali a následně pozlatili písmo. Nakonec byla ještě pod figurální skupinu zhotovena deska z vojického pískovce první kamenickou dílnou. Nad hrobem Mons. Bohumila Hakla, na starém Svatogothardském hřbitově v Hořicích, byl pomník vztyčen, po schválení c. k. ministerstva veřejných prací, dne 15. října roku 1909.¹¹⁹

Celý náhrobní pomník, jenž se odspoda vzhůru zužuje a dominuje mu tak vertikální prvek, lze zároveň popsat jako rozvolněnou a geometricky stylizovanou originální variaci na tradiční formu náhrobku: na soklu spočívající stélu, zakončenou křížem.¹²⁰ [13]

Poměrně mohutný kvádrotvůrý sokl je zde, jak do výšky, tak i do šířky oproti tradiční formě zvýrazněn. Zepředu, je oproti bokům mírně vysazen. Uprostřed je ze shora střídmostně zdoben stupňovitým vyhloubením, čímž zároveň dochází i k zvýraznění nezdobených bočních částí, takže zepředu připomíná sokl ve zkratce schody se zábradlím. Tyto pomyslné schody vedou ke stéle ve tvaru zužujícího se pětiúhelníku, do jejíž levé části je vsazena bronzová deska. Pravé části se dotýká realisticky vytvořená dvojice dětí, dívky a chlapce v dobových šatech, stojících v prostoru soklu před tělem stély na šikmém kusu kamene s truchlivě skloněnými hlavami. Menší holčička, v kabátku s kapucí a šálou, která je vepředu, natahuje levou ruku k nápisové desce, zatímco se nataženou pravou rukou chystá na pomník položit růži. Onu růži, která měla být realisticky vytepaná podle růže skutečné, která však v současnosti chybí, takže dítě vztahuje k náhrobku jen prázdnou pěst a dílo tím částečně přichází o pointu. Na kraji soklu vlevo od desky doplňuje kompozici geometrizující kovová lucerna a za ní listy lípy vinoucí se z poza stély.¹²¹ Ze stély, které je zde věnován menší prostor, nežli v její tradičnější podobě, stoupá stylizovaný kříž, který je zase naopak mnohem větší a vyšší nežli stéla s mohutným

¹¹⁶ Dopis ředitele školy Václava Weinzettla děkanskému úřadu v Hořicích ze dne 9. 11. 1907. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 15, inv. č. 873.

¹¹⁷ Kalkulační kniha č. 3, 46.

¹¹⁸ Dopis ředitelství c. k. odborné školy firmě K. Bendelmayer, umělecké kovolitectví ze 4. 9. 1909. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 15, inv. č. 873.

¹¹⁹ Kalkulační kniha č. 3, 46.

¹²⁰ Více k náhrobním stélám, viz PRAHL 2004, 203–208.

¹²¹ Viz BECKER 2002, 151.

soklem dohromady, zároveň je však také jen o málo užší než je šířka stély, což z něj dělá útvar dominující celému pomníku, podobající se obelisku.¹²² Na úrovni chlapcovy hlavy je v něm vsazena hranatá destička se jménem zesnulého Monsignora Bohumila Hakla¹²³ a nad ní trochu větší bronzová tabulka, z níž vystupuje v nízkém reliéfu jeho portrétní profil. Na konci tohoto vysokého útvaru se opakuje tvar pětiúhelníku zakončeného stříškou, do níž se se vписuje naznačený tvar kříže s nedosloveným příčným břevnem, který je podtržen bronzovým krucifixem z roku 1909, dle návrhu Quida Kociána, vsazeným do jeho středu.

3.3. Náhrobek rodiny Mikešovy v Nechanicích

Ze stále přibývajících množství školních děl žáků vzešla myšlenka na založení galerie, která by shromažďováním originálních děl i studentských reprodukcí, odrážela vývoj české plastiky. Myšlenka byla podpořena výnosem ministerstva kultu a vyučování dne 14. dubna 1908¹²⁴ a ještě téhož roku byla galerie oficiálně založena. Galerie plastik císaře a krále Františka Josefa I. byla slavnostně otevřena, jakožto součást Průmyslového muzea Podkrkonošského v Hořicích, dne 2. prosince roku 1908.¹²⁵ Záhy se těšila zájmu a přízni laické i umělecké veřejnosti, a ač byla vzdálena svojí polohou, neunikalo dění kolem hořické školy zornému poli tehdejších uměleckých a kulturních kruhů ani v daleké Praze.¹²⁶

Nemalý podíl na rozkvětu galerie měl Jan Kyselo, odborný učitel měšťanské školy v Hořicích a pomocný učitel tělocviku na c. k. odborné škole, který byl ve správě Galerie plastik a zároveň byl také jedním z jejích kustodů. Právě on často korespondoval s umělci a domlouval pro školu reprodukční práva.¹²⁷ Mimo to v Hořicích proslul coby propagátor výtvarného umění.¹²⁸

Mohl tak pro Václava Mikeše, otce své ženy,¹²⁹ který zemřel roku 1907, pravděpodobně díky svým kontaktům s umělci, zařídit dodatečné vyhotovení náhrobního pomníku v dílnách školy, podle návrhu Ladislava Šalouna,¹³⁰ jenž byl čestným členem odboru Galerie plastik.¹³¹

Reprodukce Šalounova návrhu se chopila druhá sochařská dílna zaměřená na figurální sochařství, označovaná kolečkem, v té době nejprve pod vedením Karla Le Graina¹³² a

¹²² Který se původně ve své novoklasicistní formě často vztyčoval nad hroby kněžím, viz PRAHL 2004, 188.

¹²³ Ze záznamu o sekání a zlacení písma vyplývá, že bronzové desky se jménem a údaji o životě Mons. Bohumila Hakla, stejně jako kovová lucerna, které můžeme spatřit na pomníku dnes, původně nebyly zamýšleny a byly doplněny později. Viz Kalkulační kniha č. 3, 46.

¹²⁴ Galerie plastik 1908, 6.

¹²⁵ Galerie plastik 1908, titulní strana.

¹²⁶ Z pražských akademických sochařů, kteří podpořili galerii členstvím v jejím odboru, můžeme jmenovat Josefa Kalvodu, Františka Bílka, Bohumila Kafku, Ladislava Kofránka, Jana Štursu, Stanislava Suchardu, Josefa Václava Myslbeka a Ladislava Šalouna. Dále svým členstvím přispěli: Quido Kocián, Jan Laušman, v té době v Berlíně a Vojtěch Eduard Šaff, pobývajících ve Vídni. Viz Galerie plastik 1908, 9–11.

¹²⁷ Viz JILEMNICKÝ 1984, 244.

¹²⁸ JILEMNICKÝ 1984, 114.

¹²⁹ Viz POUR 1954, 175 a matrika narozených farností Nechanic, 256.

¹³⁰ Viz Kalkulační kniha č. 3, 56.

¹³¹ Ladislav Šaloun spolupracoval se školou i tím, že jí poskytl k reprodukci hned několik svých návrhů, z nichž můžeme jmenovat například Písmáka, nebo slavného Krakonoše. Viz Kalkulační kniha č. 3–5.

¹³² Karel Le Grain zemřel 2. srpna roku 1911. Pohřben byl na Novém hořickém hřbitově, kde mu studenti odborné školy zanechali náhrobek s reliéfem kameníka. Viz JILEMNICKÝ 1984, 405.

potom od září 1909 Adolfa Poláka,¹³³ ve které pracovali studenti vyšších ročníků. Do kusu laasského mramoru o objemu 234 dm³, z nějž vzniklo tělo náhrobku, provedli za 623 hodin práce reliéf, který byl hotov ke konci roku 1909. Během následujícího roku zhotovili studenti kamenického oddělení masivní rám z pískovce o objemu 697 dm³, kam byl mramorový reliéf vsazen. Osazování pomníku na hřbitově v Nechanicích pravděpodobně probíhalo během roku 1911.

Dílo duchem odpovídá dobovému symbolismu. Jedná se o zaoblenou stélu z bílého laasského mramoru, z větší části vsazenou do strohého pískovcového rámu, navazujícího na sokl náhrobku. Většinu plochy stély zdobí nízký reliéf alegorie, kterému dominuje postava mladé ženy z profilu s aureolou kolem hlavy. [14] Postava je zahalena v mokré draperii a vlasy má na týlu svázané do drdolu. Mírným zkoněním hlavy a zavřením očí vyjadřuje vnitřní usebrání, pokoru a smutek. Pravou ruku má položenou na hrudi, levou má volně podél těla. Třímá v ní natrhané větvičky. Pozadí je dekorováno třemi stromy. [15] Spodní část stély je hladká, vyhrazená nápisu. Zajímavý je detail, umocňující dojem přítomnosti a životnosti postavy, vystupující z hloubky prostoru, kdy konce roucha a natrhaných větviček přečnívají do jinak prázdné hladké plochy. Dekorativní nápis zní: „V ŠERU STOJÍM ŠEREM KRÁČÍM

CESTU KÁŽEŠ TY!“

Text, vyvolávající asociaci na část 23. žalmu,¹³⁴ lze chápat na více úrovních. Vztáhneme-li jej k alegorické postavě, coby tradiční plačce vyjadřující smutek, tedy zástupci pozůstalých,¹³⁵ může vyjadřovat jejich smířlivý postoj, ve kterém se od bolesti, nad ztrátou milovaných, ve víře obracejí k Bohu, jehož úmysly jsou nevyzpytatelné. Stejně tak se nápis může vztahovat k samotnému zesnulému, který jím vyjadřuje naději, že má jeho osud v rámci božího plánu smysl. A zajdeme-li ve výkladu ještě dál, pak nápis může poukazovat k cestám zásvětního života, jejichž tajemství jsou člověku nevyzpytatelnější, než samotný život pozemský. Dekorativní stromy v pozadí nejspíš naznačují les, coby romantický obraz světa, místo bloudění lidské existence.¹³⁶ Postava pak nemusí znázorňovat jenom smutek a smíření, ale je zároveň samotnou lidskou duší, kráčející s pokorou a vírou z tohoto na onen svět. Tomu by nasvědčovaly i natrhané větvičky v její pravé ruce, pokud chápeme stromy jako symbol života lidí – dosud spjatých se zemí, zatímco utrhané větvičky, které postava odnáší, představují život již odžitý. Stejně tak můžeme v postavě spatřovat zosobnění meditace nad smrtí, jíž je nápis východiskem.¹³⁷

Přes všechny možné výklady obsahů reliéfu i textu, nebo snad právě pro jejich nejednoznačnost, budí dílo hluboký dojem. Dá se říci, že díky své neurčitosti universálně působí ve všech potřebných rovinách, na kterých by asi funerální dílo účinkovat mělo: je důstojné, dekorativní a zprostředkovává příchodnímu útěchu i transcendentní přesah.

V repertoáru Šalounových funerálních prací, tvořených převážně portréty, nemá toto dílo mnoho podobností. Odhlédneme-li však od jeho prací náhrobních, jisté inspirační

¹³³ Adolf Polák se narodil 5. srpna roku 1880 v Boskovicích. V roce 1898 zakončil svá studia sochařství na c. k. odborné hořické škole a následně působil u různých firem v Teplicích a v Berlíně. Od 18. září 1909 začal vyučovat za nemocného Le Graina praktické sochařství a po jeho smrti převzal vedení druhé sochařské dílny. Viz JILEMNICKÝ 1984, 410 a 252.

¹³⁴ *Byť mi se dostalo jíti přes údolí stínu smrti, nebuduť se báti zlého, nebo ty se mnou jsi; prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.* Bible kralická, Žalm 23,4.

¹³⁵ K tématu zobrazování truchlících postav ve výzdobě náhrobku, viz PRAHL 2004, 147–153, kapitola Mezi personifikací a plačkou.

¹³⁶ LURKER 2005, 84.

¹³⁷ PRAHL 2004, 147–153.

zdroje, můžeme nalézat v drobnějším sádrovém reliéfu Madony, z roku 1897, který daroval ku příležitosti svatby svému bratru Bedřichu Šalounovi.¹³⁸ [16]

Díla se navzájem podobají celkovým tvarem i kompozičním rozložením, kdy okraj svatozáře do značné míry kopíruje oblouk zakončení stély. Na obou je potom ženská postava se zavřenými očima v profilu, svatozáří kolem hlavy a florálními motivy na pozadí. Kromě velikosti a s ní související mírou zobrazení postav, se liší pouze skloněním hlavy - v případě náhrobní stély, zvoleným šatem, propracovanějšími stromy za pannou Marií a odlišným typem písma. Postavy mají i velmi podobný účes. Reliéf náhrobní stély je sice mírně zvětralý, ale dle zachovalých rysů v ženské tváři můžeme usuzovat, že se může dokonce jednat i o stejnou modelku. Obě postavy mohou být vytvořené podle manželky Ladislava Šalouna, Julie.¹³⁹

Přesto že dílo pracuje s nepříliš vzácnými prvky, jako je tradiční truchlící ženská postava, rostlinná ornamentika, tolik příznačná pro secesi a silně symbolistní prvek zavřených očí, je originální jejich syntézou a konkrétním ztvárněním. Dále z celkového výzoru postavy v nízkém reliéfu, stejně jako z volby bílého mramoru, můžeme spatřovat inspiraci řeckými náhrobními stélami a egyptským uměním. Rovněž sloupy pískovcového rámu evokují svým tvarem egyptský obelisk a vezmeme-li v potaz zálibu symbolismu v tajemném a orientálním, jeví se nám tyto inspirační zdroje jako pravděpodobné.

3.4. Náhrobek Josefa Merhauta v Brně

Počátkem ledna roku 1910 přišel ředitelství další dopis, tentokrát až z dalekého Brna. Obrací se v něm výbor tamějšího národního divadla, v čele s předsedou D. M. Samohrdem, na ředitelství školy, ve snaze opatřit důstojný náhrobní pomník zesnulému spisovateli a žurnalistovi Josefu Merhautovi. Pomník byl objednan u bývalého hořického studenta Jana Štursy,¹⁴⁰ v té době již asistenta na pražské Akademii, kde sám také absolvoval u J. V. Myslbeka. Na pořízení pomníku byla uspořádána veřejná sbírka, avšak protože se nepodařilo sehnat dostatečný peněžní obnos, obrátil se výbor Národního divadla v Brně, který věc organizoval, do Hořic, s tím, zda by mohl být pomník za méně nákladů a v poloviční velikosti, zhotoven tam. Akademický sochař Jan Štursa, který s tím souhlasil, by potom spolupracoval se studenty při práci a „...žactvu by tím byla dána zcela vážná příležitost ke studiu.“¹⁴¹

¹³⁸ Informace se nachází v popisku druhé strany fotografie reliéfu. Viz archiv Národní Galerie: osobní fond Ladislava Šalouna, Fotografie díla Ladislava Šalouna, karton č. 4, inv. č. 215.

¹³⁹ Která je také identifikována v popisku fotografie sádrového reliéfu.

¹⁴⁰ Jan Štursa, se narodil 15. května 1880 v Novém městě na Moravě, kde navštěvoval měšťanskou školu, odkud ve třetím ročníku přestoupil do Hořic. Zde studoval od 15. září 1894 do 15. července 1898 v sochařském oddělení. Následně rok pracoval u různých firem v Německu. Po příchodu do Prahy studoval v letech 1899–1903 ve speciální sochařské škole J. V. Myslbeka na Akademii výtvarných umění. V roce 1907 pobýval na Hlávkovu stipendium v Římě. Po návratu do Prahy se stal v roce 1908 asistentem Myslbekovy školy a o devět let později byl jmenován profesorem speciální školy pro medailérství. Následující léta 1918–1919, zastupoval Myslbeka ve výuce a po jeho odchodu převzal vedení školy. Roku 1925 však jeho život končí sebevraždou. Viz JILEMNICKÝ 416 a TOMAN 568.

¹⁴¹ Dopis výboru českého Národního divadla v Brně ředitelství odborné školy v Hořicích ze dne 5. 1. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

Dochovaná korespondence všech účastněných stran je dobrým příkladem toho, co vše se běžně muselo zařídit, než mohla ve školních dílnách nějaká práce vůbec vzniknout. Samotná sochařská reprodukce potom byla jen částí často zdlouhavého procesu, který se nezřídká vlekl déle než tři roky.

Václav Weinzettl, ředitel odborné hořické školy, s provedením díla v jejích prostorách souhlasil, ovšem za těchto podmínek:

1) „Je třeba, aby byla podána prostřednictvím ředitelství odborné školy žádost k c. k. ministerstvu veřejných prací a v této žádosti výslovně bylo udáno, že pomník by zůstal neproveden pro nedostatek prostředků, které by stačily na objednávku u živnostníka sochaře oprávněného.

2) Ředitelství nemůže přijati žádné lhůty ku dodání pomníku závazně aniž slibem, což račte předem míti v evidenci.

3) Ředitelství nebéře žádné zodpovědnosti za zkažení práce přesekáním neb jinou nepozorností žákovou.

4) Hotové výlohy jakékoliv vzniklé ředitelství, které budou sice, dodá-li se model i kámen nepatrné ale přece obsahovati budou na př. ostření náčiní 2 hal za každou pracovní hodinu musí býti nahrazeny.

5) Hotové dílo budiž před veřejností vedle autora J. Štursy označeno co práce odborné školy. Třebas bychom v zájmu dokonalosti díla milerádi vyhověli panu autorovi korekturu v té míře, v jaké on ji za dobré uzná, leč celé dílo musí býti dokončeno v dílnách naší odborné školy.“¹⁴²

Dále proces pokračoval takto: po souhlasu výboru českého Národního divadla v Brně s podmínkami, schválilo ministerstvo veřejných prací, výnosem ze dne 19. 2. 1910,¹⁴³ že škola vypracuje pomník výměnou za náhradu výloh. Počátkem května byl do školy, od Jana Štursy, i když poškozen, ale přece dodán model náhrobního pomníku v poloviční velikosti,¹⁴⁴ vysoký 1, 10 m a téhož měsíce bylo ředitelstvím školy objednáno patřičné množství kamene, konkrétně 2,16 m³ doubravského pískovce u majitele lomu Josefa Ludvíka.¹⁴⁵

Krátce na to přišel ředitelství školy další dopis od výboru českého Národního divadla v Brně, v němž se jeho zástupci táží ředitele na pokročilost prací a alespoň přibližný termín jejich dokončení, ačkoliv v předcházejících dopisech stvrzovali, že na termín dokončení nijak urgovat nebudou.¹⁴⁶

Z odpovědi Václava Weinzettla se dovídáme, že požadovaný kus kamene, dorazí do školy pro svoji velikost a potřebnou bezvadnost, nejdříve počátkem července a jelikož potom následují prázdniny, započnou práce na pomníku až v druhé polovině září

¹⁴² Dopis ředitele školy Václava Weinzettla družstvu českého Národního divadla v Brně ze dne 7. 1. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁴³ Viz dopis Václava Weinzettla kuratoriu Národního divadla v Brně ze dne 24. 2. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁴⁴ Viz dopis Jana Štursy ředitelství školy ze dne 20. 5. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁴⁵ Viz dopis Václava Weinzettla Josefu Ludvíkovi, majiteli lomu v Doubravě u Hořic, ze dne 21. 5. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁴⁶ Dopis výboru Národního divadla v Brně ředitelství školy, ze dne 25. 5. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

následujícího školního roku. Bude-li práce probíhat bez problémů, mohl by být pomník hotov na jaře 1911, zároveň však ředitel znovu připomíná, že škola nemůže slibovat žádné termíny dokončení, a proto nemají chystat žádné oslavy, dokud nedá škola jednoznačně najevo, že se pomník blíží dokončení.¹⁴⁷

Patrně se konečně ve školních dílnách pustili do práce na náhrobku dle plánu v září 1910, neboť, dle záznamu v třetí kalkulační knize, je k 31. prosinci označován jako polovýrobek.¹⁴⁸ Překvapivě, ačkoli náhrobku dominuje truchlící ženská postava, byla sochařská práce svěřena studentům prvních dvou ročníků v nefigurální dílně. Práci vedl Karel Jozef,¹⁴⁹ zatímco Jan Štursa, tehdy asistent na Akademii výtvarných umění v Praze, jak vyplývá z korespondence spíše jen párkrát, možná dokonce jen jednou na závěr, přijel práci zkontrolovat, proto lze spekulovat o tom, do jaké míry byl studenty vystižen jeho umělecký záměr. O tom, že práce bude brzy hotova, i přes komplikace s vadným kamenem, se dočteme v dopise ze 17. dubna 1912. Ředitel školy v něm informuje výbor českého Národního divadla v Brně, aby dali vyzdít základ pomníku, neboť již byl z Prahy povolán sochař Jan Štursa „...aby provedl přehlídku konečnou s eventuálními pracemi zakončujícími...“¹⁵⁰ Ke konci června bylo ještě doplněno písmo,¹⁵¹ podle šablony zasláné od autora poštou a nakonec byl pomník hotov až začátkem srpna 1912, kdy byl po autorově revizi připraven k odeslání.¹⁵² Zatímco Štursa odjel do Itálie vyzdívku základů a osazování svěřil svému příteli sochaři a kamenickému mistru Karlu Rackovi,¹⁵³ jemuž byl pomník konečně odeslán, přes slavnost odhalení plánovanou na 7. září, díky zvláštnímu počasí, až 10. října 1912.¹⁵⁴

Kamenný kvádr o objemu 2165 dm³ otesali studenti kamenické školy do podoby smuteční vrby vystupující z poza hladkého hranatého náhrobku, jejíž sklánějící se větvoví tvoří přístřeší téměř obemykající horní část těla truchlící ženské postavy, která na náhrobku sedí a zpola ho zakrývá svou sukni. Na nezakryté části je vytesáno jméno zesnulého spisovatele Josefa Merhauta společně s daty jeho narození a smrti a pod nimi stojí menším písmem pietní: „*Svému básníkovi Věrná Morava*“ Postava starší ženy dobového vzezření v životní velikosti, zastupující pozůstalé, kterých je nápis vyznáním, je oblečena do jednoduché haleny a sukně. Hroutí se pod tíhou smutku, která je doslova

¹⁴⁷ Dopis ředitele Václava Weinzettla výboru Národního divadla v Brně ze dne 27. 5. 1910. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁴⁸ Viz Kalkulační kniha č. 3., 135.

¹⁴⁹ Karel Jozef se narodil 7. listopadu roku 1881 v Hořicích, kde též roku 1899 absolvoval studium na odborné škole v oboru sochařství. Po té co se vrátil z praxe v zahraničí, začal učit praktické sochařství nejprve za nemocného Josefa Krause a potom zůstal v pozici dílovedoucího první sochařské dílny do 1. září 1939, kdy byl penzionován. Též byl jednatelem Galerie Plastik a přispěvovatelem do časopisu Kámen. Viz JILEMNICKÝ 1984, 402.

¹⁵⁰ Viz dopis Václava Weinzettla adresovaný družstvu českého Národního divadla v Brně ze dne 17. 4. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁵¹ Viz dopis ředitele školy adresovaný Janu Štursovi ze dne 7. 6. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁵² Viz dopis adresovaný výboru Národního divadla v Brně ředitelem školy Václavem Weinzettlem ze dne 14. 8. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁵³ Viz dopis F. K. Racka ředitelství odborné školy v Hořicích ze dne 15. 9. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁵⁴ Viz dopis ředitele školy Václava Weinzettla družstvu Národního divadla v Brně ze dne 17. 10. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

zhmotněna naléhající korunou symbolického stromu, na pravou stranu a v odevzdaně svěšených rukou drží knihu, atribut povolání zesnulého, a kytici vyjadřující úctu. [17]

Soustava těchto prvků, kvádrovitého těla náhrobku nesoucího nápis, smuteční vrby a figurální složky, která by dohromady jako pomník jistě stačila, navíc ještě spočívá na poměrně a možná až příliš mohutném asi půl metru vysokém hladkém soklu hranolového charakteru se čtvercovou podstavou, na vrchu ustupujícího po celém obvodu do jednoho stupně, který je olemován geometricky zjednodušeným listovcem.

Dá se říci, že pomník nijak zvlášť nevyniká ani po stránce obsahové, a díky studentům nižších ročníků sochařství ani kvalitou uměleckého zpracování. V rámci Štursovy tvorby nepředstavuje pomník žádné významné dílo. Přesto jde po formální stránce o docela originální syntézu dvou běžně se vyskytujících typů náhrobků. A to staršího náhrobku s truchlící ženskou postavou a novějšího typu stély zdobené smuteční vrbou. Doslovnějším sloučením forem těchto typů, které je čtenější spíše ve své zjednodušené reliéfní podobě, vznikl s využitím umocnění hloubky, také nový, i když nevelký, významový prostor.¹⁵⁵

3.5. Hrobka Adolfa Svátka

Další z Kociánových studijních realizací se stala hrobka redaktora Pražských Novin Adolfa Svátka. Adolf Svátek zemřel v březnu roku 1911, a jelikož jeho syn Josef Jan Svátek neměl dostatečný finanční obnos k uctění památky svého otce realizací návrhu, který si nechal vyhotovit u Quida Kociána, obrátil se ve věci s prosbou o pomoc na bývalého ředitele odborné sochařsko kamenické školy Viléma Dokoupila. Ten se dopisem přimluvil u stávajícího ředitelství. Václav Weinzettl se však zpočátku stavěl k věci mírně skepticky:

„...Prohlédl jsem si návrh vypracovaný panem prof. Q. Kociánem i seznal jsem, že se jedná o práci velikých rozměrů a k tomu ještě dle pana kolegy Kociána má býti použito dražšího materiálu, tudíž jest to práce jejíž cena jde do tisíců.

Kdyby se jednalo o drobnější práci, sochu, náhrobek atd mohl bych dáti prostě něco takového do práce v dílnách co studijní a Vy pak mohl byste věc tu zakoupiti...

...Z toho jest viděti, že nejen nemohu hrobku Vaši vzhledem na její velikost pojati mezi práce studijní, nýbrž že bych ani Vám tím neposloužil, nýbrž jen ochotu ukázal.¹⁵⁶

Dále Weinzettl Svátkovi doporučuje, aby se se žádostí zkusil obrátit na c. k. ministerstvo prací, ale zároveň podotýká, že žádosti jednotlivců nebývají kladně hodnoceny z ohledu na výdělek oprávněných sochařů a kameníků, tedy i absolventů školy. Avšak Svátkovi navrhuje:

...Račte se přičiniti aby alespoň mezi členy redakce administrace a expedice Vašich listů utvořil se Komitét pro uctění památky Svátkovi. Tento komitét nechť pak podá žádost řízenou c. k. ministeriu veřejných prací o povolení, aby ona hrobka směla býti na naší

¹⁵⁵ Náhrobní pomník Josefa Merhauta je památkově chráněn od 3. května roku 1958. Viz památkový katalog Národního památkového ústavu: <https://www.pamatkovykatalog.cz/nahrobek-josefa-merhauta-6355141>, vyhledáno 16. 6. 2019.

¹⁵⁶ Viz dopis ředitele školy Václava Weinzettla J. J. Svátkovi ze dne 2. 12. 1911. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

*odborné škole provedena... a v žádosti necht' výslovně se uvede – což jest jak jsem viděl pravda – že provedení hrobky nestalo by se snad vůbec tím méně pak v rozměru navrženém. Takto vypravenou žádost doporučím se vším důrazem a soudím, že i na vyšších místech nenarazí.*¹⁵⁷

Josef Jan Svátek rady uposlechl, sestavil komitét, jehož jménem byla následně podána oficiální žádost c. k. ministerstvu veřejných prací a ještě jedna ředitelství školy.¹⁵⁸ Ministerstvo návrh na zhotovení hrobky v budovách c. k. odborné školy schválilo, pod podmínkou náhrady výloh za materiál, výnosem ze dne 28. března 1912.¹⁵⁹ Počátek práce ve školních dílnách byl plánován na začátek školního roku 1912–1913.¹⁶⁰ V říjnu také objednalo ředitelství školy z pískovcových lomů ve Dvoře Králové potřebný kámen,¹⁶¹ avšak část dodávky kamene z počátku listopadu 1912 dorazila silně poškozená, nebo s nevyhovujícími skvrnami,¹⁶² proto měla škola k dispozici všechn potřebný materiál až koncem května 1913.¹⁶³

Na realizaci Kociánova návrhu se podílely obě kamenické dílny, vyšších i nižších ročníků a truchlicí socha v nadživotní velikosti, jež měla být dominantou hrobky, vznikala v druhé kamenosochařské dílně pod vedením Adolfa Poláka.¹⁶⁴ Celá hrobka byla provedena v bělavém královédvorském pískovci,¹⁶⁵ ale z dopisu s vyúčtováním provedení v různých materiálech,¹⁶⁶ vyplývá, že byla zvažována ještě možnost využití levnějšího pískovce vojického, nebo dražší kombinace tmavé povltavské žuly na zhotovení hrobky a bílého laasského mramoru na provedení sochy a kusu skály,¹⁶⁷ což by stálo přes tři tisíce korun. Zvolený královédvorský pískovec, byl prostřední, tedy středně drahou variantou, jejíž potřebné množství bylo vyčísleno zhruba na polovinu. Svátkovi se potom ještě poštěstilo ušetřit 1270 korun,¹⁶⁸ po té co ministerstvo veřejných

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Viz dopis pomníkového výboru ředitelství školy ze dne 17. 2. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁵⁹ Viz dopis z c. k. místodržitelství pro království České řediteli ředitelství odborné školy ze dne 5. 4. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶⁰ Viz dopis Václava Weinzettla Josef J. Svátkovi ze dne 16. 4. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶¹ Viz korespondenční lístek ze Správy lomů tvrdého pískovce a závodu kamenického Dvora Králové doručený ředitelství školy z 13. 10. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶² Viz dopis ředitele školy Václava Weinzettla správě královédvorských lomů z 12. 11. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶³ Viz dopis od Správy lomů tvrdého pískovce města Dvora Králové ředitelství odborné hořické školy ze dne 24. 5. 1913. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶⁴ Kalkulační kniha č. 3., 190.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Viz dopis učitele praktického kamenictví Josefa Šolce adresovaný J. J. Svátkovi ze dne 6. 5. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁶⁷ Pro lepší představu Svátkovi hrobky v tomto provedení, viz další Kociánova realizace náhrobek rodiny Karla Kociána ze stejných materiálů, nacházející se rovněž na hřbitově v Ústí nad Orlicí, kdyby tam čtenář zavítal.

¹⁶⁸ Viz dopis z c. k. místodržitelství pro království České ředitelství c. k. odborné školy ze dne 12. 9. 1912. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

práci schválilo uvolnění této částky ze závodního fondu školy a nakonec byl hotový funerální památník přenechán komitétu úplně zdarma.¹⁶⁹ Osazován byl na hřbitově v Ústí nad Orlicí až ve dnech 3–10. srpna roku 1916,¹⁷⁰ neboť realizaci hrobky zkomplikovalo propuknutí první světové války.

Hrobka má podobu širokého kvádrového soklu s nízkým stupněm podél obvodu a ještě jedním uprostřed čelní strany. Jak již asi částečně vyplynulo z výše uvedeného textu, na soklu je umístěn kus skály a na něm sedí schoulená postava ženy neurčitého věku (do tváře jí není vidět) s vyčesanými vlasy a odhalenou horní částí silného těla a spodní zakrytou dlouhou draperií splývající a bez jasně ohraničení látky přecházející do kusu skály, z níž jako by nadživotní postava vyrůstala. Rukama, o něž má opřenou skloněnou hlavu, obepíná svoje kolena, podobně jako malé děti když pláčou. [18] Na soklu je část plochy před skálou vyhrazena zelení. Čelo soklu nese nápisy s údaji zesnulých střídanými zdobnými geometrickými pásy. Stejně písmo, mírně zaoblená stylizovaná majuskule bez patek spolu s pásy tvořenými ze čtverců se nalézá také na dalších dvou Kociánových realizacích ústeckého hřbitova, na hrobce rodiny Cibulkovi a rodiny Karla Kociána, díla tak navazují v ideový celek.

Bylo by asi zbytečné srovnávat hrobku s truchlící sochou s jinými náhrobními díly pouze na základě stejného sochařského námětu, neboť se jedná o námět docela běžný a takových děl bychom se asi stěží dopočítali. Navíc k jeho ztvárnění bývá obvykle užito jiných výrazových prostředků. Běžně je truchlení postav vyjádřeno symbolickým gestem, obvykle skloněním hlavy, patetickým výrazem smutku v tváři, nebo svěšením rukou. Ovšem u Kociána je opět zapojeno celé tělo a namísto patetických gest jsme svědky realistických fyzických projevů zachycujících autentické prožívání duševního děje. Opět jakoby před námi stanula zvěčnělá živoucí postava navěky prožívající smutek. Namísto gest, atributů alegorie zde nastupuje symbol, otevírající se však pozorovateli odvisle od kulturních vlivů a formálních i obsahových tradic, skrze svoji hluboce lidskou a univerzálně srozumitelnou podstatu.

S trochou nadsázky můžeme však v realizaci také spatřovat úzkostnou předzvěst hrůz a zklamání nadcházející první světové války. Tento zvláštní a děsivý vtisknutý význam se nám ještě umocní, po té co si uvědomíme, že byla tvořena rukama studentů, kteří čekali na odvod na frontu. Ve druhém svazku kroniky školy její ředitel Václav Weinzettl komentuje nastalou situaci ke dni 15. března 1915 takto:

„Službu vojenskou nastupuje opětně 7 žáků čímž stále řídne malý již počet žactva.

...Do konce školního roku musí se však ještě staviti k odvodu žáci narození r. 1896 jichž jest 9 a kteří snad všichni budou k vojsku odvedeni a tak jest smutno v pracovních síních a učebnách odborné školy i slabá a ještě k tomu roztržitá návštěva školy a vyučování ztíženo rozechvěním žactva...“¹⁷¹

A v dopise z června stejného roku se Weinzettl Svátkovi omlouvá:

„Na vážený dotaz mám čest sděliti, že hrobka v hlavní části své, totiž socha sama jest blízka svého dokončení a kdyby nebyly nastaly doby válečné snad právě nyní bylo by se počalo s osazováním. Takto však vážla každá práce vůbec, žactva jest méně než polovina a zejména právě ve vyšších třídách. Nelze mi tudíž nežli opětně prositi o trpělivost

¹⁶⁹ Kalkulační kniha č. 3., 190.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Viz Kronika průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích. Svazek II., čl. 1789.

s ujištěním že na věci letos stále se pracovalo a že jak škola opětně začne bude v práci usilovně pokračováno.“¹⁷²

Konečně ve skice Obětem světové války¹⁷³ a Bojovník se zlomeným mečem¹⁷⁴ zvolil Kocián figurální kompozici podobnou. V obou případech vidíme tentokrát mužskou postavu choulící se obdobným způsobem jako studie plačící ženy, na kusu skály, jejíž hmota je s formou figury také harmonicky spjata, ale zároveň si však zachovává kontrast, podobně jako u děl Augusta Rodina.

Prvek kusu skály se v Kociánově díle potom vyskytuje vícekrát, a zvláště u námětů tragických např. Život je boj,¹⁷⁵ Žalov,¹⁷⁶ Evino mateřství (Za ztracený ráj),¹⁷⁷ Nemocná duše,¹⁷⁸ Démon lásky,¹⁷⁹ Pokušení,¹⁸⁰ nebo Tajemství – Poroba,¹⁸¹ mu můžeme přisuzovat symbolický význam coby zástupci hmoty, podtrhující tragiku daných témat a prohlubující obsah děl až k samému mýtu o pádu stvoření.

Samotná studie plačící ženy schoulené na skále se potom v Kociánově díle vyskytuje nejméně šestkrát,¹⁸² jako by tento motiv jejího autora pronásledoval, nebo se v něm snažil vyjádřit něco nepostizitelného. Ve všech studiích se však jedná pouze o ženskou figuru na skále. Jediný celkový model hrobky včetně její architektonické podoby se nám dochoval na fotografii z roku 1911,¹⁸³ [19] podle něhož byla také hrobka nakonec zrealizována s výjimkou postranního architektonického rámce ve formě ohraničení symetricky rozmístěných dvojic schodů.

Podle soupisu Kociánových děl Josefa Sůvy, který uvádí Petr Holý ve své monografii, byl model náhrobku s plačící ženou, zde uváděný jako nezvěstný, druhým ze tří zhotovených modelů. Na prvním návrhu, který je údajně rovněž nezvěstný, mají být ženy u Kristova hrobu.¹⁸⁴ Více vertikální návrh označovaný číslem 3, u nějž máme v soupisu díla fotografii,¹⁸⁵ potom sestává z podobného kvádrového soklu, jako realizovaná verze s plačící ženou, ovšem s prostředním schůdkem způsobeným vyhloubením. Na soklu spočívá po stranách ustupující rám, z nějž na výšku ční obdélná deska s reliéfem Ukřižování, které však zobrazuje Krista spíše než trpícího na kříži, jako triumfální symbol křesťanské víry vítězí nad smrtí. Ukřižovaný se svatozáří namísto trnové koruny zde nevisí v mukách, ale v napětí svého těla předznamenávajícího jeho zmrtvýchvstání (čímž připomíná ukřižování Bílkovo) – tedy v Kociánově pojetí též v napětí ducha a vůle, spíše stojí a jeho paže jako by byly záměrně pozvedány do vzdorného gesta ve tvaru písmene ypsilon. Dle barev modelu byla tato verze nejspíše zamýšlena provést v již zmiňované kombinaci tmavé žuly rámu a reliéfu provedeného v bílém mramoru.

¹⁷² Dopis Václava Weinzettla Josefu J. Svátkovy z 20. 6. 1915. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁷³ Ilustrace viz HOLÝ 2013, 344 a 129.

¹⁷⁴ Viz HOLÝ 2013, 139 a 352.

¹⁷⁵ Viz HOLÝ 2013, 304, 183

¹⁷⁶ Viz HOLÝ 2013, 307

¹⁷⁷ Viz HOLÝ 2013, 313, 145–147

¹⁷⁸ Viz HOLÝ 2013, 305

¹⁷⁹ Viz HOLÝ 2013, 311, 165

¹⁸⁰ Viz HOLÝ 2013, 313, 156–157

¹⁸¹ Viz HOLÝ 2013, 321

¹⁸² Viz soupis Kociánova díla v jeho monografii, HOLÝ 2013, 327 a dále.

¹⁸³ SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.

¹⁸⁴ Viz HOLÝ 2013, 330.

¹⁸⁵ Viz HOLÝ 2013, 328 a 263 pro detail reliéfu.

Zvolení více horizontálního modelu s méně náboženskou tematikou pro konečnou realizaci hrobky bylo pravděpodobně otázkou osobních preferencí Josefa J. Svátka.

3.6. Vlastní náhrobek Vojtěcha Eduarda Šaffa

Další ze sepulkrálních prací první sochařské dílny (té pro nižší ročníky) je náhrobek sochaře Vojtěcha Eduarda Šaffa, který v odborné kamenosochařské škole vznikl mezi poválečnými roky 1924–1925¹⁸⁶ pod vedením Karla Jozefa,¹⁸⁷ avšak jeho návrh měl vytvořit sám V. E. Šaff již roku 1902.¹⁸⁸

Práce byla hořické škole zadána z podnětu vdovy po Vojtěchu Eduardu Šaffovi, Fridy Šaffové, která se na tamější ředitelství obrátila ve finanční tísní, roku 1923, nedlouho po manželově smrti. Ředitel žádosti o zhotovení náhrobního pomníku k uctění památky zesnulého sochaře vyhověl,¹⁸⁹ a jelikož se jednalo o práci menších rozměrů, byla patrně dána ke zhotovení žákům během hodin praktického vyučování, bez nutnosti obracet se na ministerstvo. Po zhotovení byla práce formálně prodána Galerii Plastik v Hořicích, která za Fridu Šaffovou uhradila náklady, výměnou za několik modelů z pozůstalosti po jejím manželovi.¹⁹⁰ Následně byl pomník odeslán do Brna, kde jej osadil na hrobě Vojtěcha Eduarda Šaffa, již zmiňovaný majitel sochařského závodu pan Karel F. Racek.¹⁹¹

Většinu umělcových návrhů hřbitovních pomníků v muzeu v jeho rodné Poličce tvoří různě, většinou klasičtěji pojednané obelisky.¹⁹² Také jeho vlastní náhrobek, i když spíše v hybridní syntetizující podobě, se formálně blíží nejvíce obelisku. [20]

Zužující se tělo obelisku, z vojického pískovce, vyrůstající z nízké soklové základy asi dva a půl metru vysoko, na vrcholu otesané do tvaru Kristovy hlavy, bylo dle korespondence hotové počátkem června roku 1925.¹⁹³ Dvojice realisticky ztvárněných sepjatých rukou čnicích v gestu modlitby z širokých rukávů, přiléhajících k základně obelisku, byla pravděpodobně dodělána v září téhož roku, stejně jako latinský nápis pod nimi,¹⁹⁴ který Frida Šaffová ředitelství opakovaně připomínala, aby byl na pomník doplněn.¹⁹⁵ Jeho obsah, na němž se s manželem (ještě za jeho života) shodli, vysekaný v strohém majuskulním písmu, zní takto:

„IN CHARITATE PERPETUA DILEXI TE; IDEO ATTRAXI TE MISERANS.“

¹⁸⁶ Tyto údaje vyplývají z korespondence mezi Václavem Weinzettlem, Fridou Šaffovou a K. F. Rackem. Viz SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 17, inv. č. 875.

¹⁸⁷ Viz kalkulační kniha č. 4., 149. Zde je uváděno, kde byl pomník prováděn. Přehled o vedoucích sochařských a kamenických dílen viz JILEMNICKÝ 1984, 252.

¹⁸⁸ Viz památkový katalog Národního památkového ústavu:

<https://pamatkovykatalog.cz/nahrobek-vojtecha-saffa-15231247>, vyhledáno 15. 6. 2019.

¹⁸⁹ Z korespondence vyplývá, že se blíže znali.

¹⁹⁰ Viz kalkulační kniha č. 4., 149.

¹⁹¹ Korespondence mezi Václavem Weinzettlem a K. F. Rackem viz SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 17, inv. č. 875.

¹⁹² Viz online sbírky výtvarného umění Centra Bohuslava Martinů v Poličce: <http://www.cbmpolicka.cz/cz/sbirky/vytvarne-umeni>, vyhledáno 15. 6. 2019.

¹⁹³ Viz dopis Václava Weinzettla Fridě Šaffové ze dne 16. června 1925. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 17, inv. č. 875.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Viz dopisy Fridy Šaffové ředitelství školy z 19. června 1925 a 11. září 1924. SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 17, inv. č. 875.

Na celém díle je podstatně uplatněn výrazný vertikální princip, který jakoby vynášel modlitbu sepjatých rukou směrem vzhůru. Obelisk zde působí coby vertikála propojující zemi s nebesy, tedy imanentní s transcendentním, stává se *axis mundi*, osou světa, působištěm posvátného děje, prostředkující theofanii.¹⁹⁶ A tento význam je ještě umocněn a konkretizován umístěním Kristovy hlavy shlížející dolů z vrcholu obelisku, který je zároveň Kristovým tělem, což je i sochařsky naznačeno pláštěm, který směrem dolů abstrahuje. Ideový kruh se tak uzavírá a dílo získává hluboké křesťanské významy. Stává se výpovědí o Boží lásce, což potvrzuje i latinský nápis v jazyku Bible Kralické znějící: „...milováním věčným miluji tě, protože ustavičně činím tobě milosrdenství.“¹⁹⁷ a nadějí na vykoupění a vzkříšení mrtvých, kterou Kristus ustanovil svou obětí na kříži. V tomto směru zde hlava Krista působí jako náhrada klasického kříže, běžně umísťovaného na hroby, buď samotného, nebo často v zakončení obelisků a stél, která je však významově bohatší a výraznější.

Na hřbitovech můžeme spatřit i formu obelisku s křížem s reliéfní Kristovou tvářičkou uprostřed.¹⁹⁸ Řídce lze nalézt i sloup, obelisk, nebo štíhlou stělu podobně zakončenou Kristovou hlavou, [21] ovšem bez ideového dovršení v podobě sepjatých rukou a biblického citátu, tak jak to učinil Vojtěch Eduard Šaff v návrhu svého vlastního náhrobku. V tomto ohledu je jeho pomník zcela originální a jedinečný.¹⁹⁹

3.7. Náhrobek historika Ladislava Hofmana

Třetím ze sepulkrálních děl z dílen odborné hořické školy umístěných na brněnském ústředním hřbitově je náhrobek historika Ladislava Hofmana, jehož autorství bývá často připisováno Quidu Kociánovi.

Náhrobek byl prováděn v sochařské a kamenické dílně odborné školy zhruba mezi lety 1926–1928.²⁰⁰ Jeho sochařská výzdoba byla opět prováděna první sochařskou dílnou vedenou Karlem Jozefem. Sousoší tří smutných zahalených postav na skále vzniklo z boháňského pískovce o 1833 dm³ a architektura náhrobku, prováděná v první kamenické dílně za dohledu Prokopa Nekováře,²⁰¹ z 999 dm³ stejného druhu kamene.²⁰²

Hotový náhrobek byl následně vystaven na Výstavě soudobé kultury v Československu,²⁰³ která se konala v Brně a po její demontáži, osazen na tamějším ústředním hřbitově, kde 11. listopadu 1928 došlo k jeho slavnostnímu odhalení ku příležitosti dvacátého pátého výročí předčasné tragické smrti historika. Řeč pronesli jeho přátelé a současníci, mezi nimi například Josef Šusta, Julius Glücklich, Viktor Dyk, nebo Arne Novák.²⁰⁴

Náhrobek je členěn do dvou částí. První tvoří kus kamene imitující svažující se skálu vyrůstající z nízkého soklu, na jejíž pravé, vyvýšené straně stojí skupina tří postav se

¹⁹⁶ Viz ELIADE 2006, 22 a 28.

¹⁹⁷ Jeremiáš 31,3. Bible Kralická, 1448.

¹⁹⁸ Například na Novém hořickém hřbitově z produkce Hatla a Vejse okolo roku 1900.

¹⁹⁹ Památkově je chráněn od 3. května roku 1958. Viz památkový katalog Národního památkového ústavu: <https://pamatkovykatalog.cz/nahrobek-vojtecha-saffa-15231247>, vyhledáno 15. 6. 2019.

²⁰⁰ Viz Kalkulační kniha č. 5., 45. Nemáme zde však datum začátku práce, pouze jejího ukončení. Rovněž se ve fondu odborné hořické školy nedochovala žádná související korespondence.

²⁰¹ Prokop Nekovář byl učitelem praktického kamenictví a sádrování. Narodil se 22. května v Mrákotíně. Roku 1902 absolvoval na hořické škole a stal se kamenickým mistrem. Na hořické škole učil od 18. listopadu 1910 do dubna roku 1933, kdy také zemřel. Viz JILEMNICKÝ 1984, 408.

²⁰² Viz Kalkulační kniha č. 5., 45.

²⁰³ Viz Kalkulační kniha č. 5., 45 a encyklopedie dějin Brna:

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=4754, vyhledáno 15. 6. 2019.

²⁰⁴ Viz BLÜMLOVÁ 2005, 171.

skloněnými hlavami, cele zahalených v dlouhých draperiích, které splývají se skálou, takže to vypadá, jako by z ní postavy vyrůstaly. Za skálou se zvedá stéla, kontrastující svojí strohostí, v podobě obdélného kusu kamene nesoucího dva krátké hranaté pilíře, na nichž spočívá hladký trojúhelný štít, pouze ve středu s reliéfem tří lipových lístků. [22] Po levé straně, naproti skupině soch, nese stéla v strohé majuskuli nápisy. V horní části údaje zesnulého a v dolní citát z dopisu Ladislava Hofmana:²⁰⁵ *NEJLEPŠÍMU ZE „STARCENCŮ, KTERÍ MUSELI PADNOUT, ABY ZDE V BRNĚ MOHL VYRŮST ŽIVOT.*“, postihující pocit, který po sobě u svých současníků zanechal, jehož duch byl obsažen v slavnostních projevech, ale také v pojetí náhrobku samotného.²⁰⁶ Dagmar Blümlová, autorka Hofmanovi monografie toto citové a umělecké sejetí popisuje takto:

„Symbolika plastiky, zobrazující tři ženské postavy v hlubokém smutku, je metaforou jeho předčasně uzavřeného života provázeného jednak hrozbou rodinných dispozic k tuberkulóze, na niž skutečně také zemřel, jednak trýznivou pochybou o tom, zda stihne a zda vůbec dokáže stvořit velké dílo.“²⁰⁷

V sousoší je obsažena tragika typická pro Kociánova díla, zároveň vyjádřena jeho osobitými prostředky. Dematerializované postavy, jejichž tělesné rysy se téměř ztrácejí pod dlouhými draperiemi, z nichž vyčnívají jen jejich smutné tváře, [23] tvoří paralelu k nejednomu předešlému Kociánovu dílu. Tři smutné postavy klidně mohly vystoupit, ze zástupu v reliéfu Z Kristova života, nebo ze sádrového reliéfu s Plačícími ženami. Podobný zástup smutných postav se svěšenou hlavou nalezneme i ve studiích k Průkopníkům u Bartoňova, i když jsou postavy nahé. Můžeme vzpomenout stejné Stojící mužský akt, a nebo Smutek, kde má mužská postava ve stejné pozici draperii přes hlavu, nebo postavy ze Žalova. Stejně tak by se pod jedním z dlouhých pláštů mohla skrývat zkroušená dívka představující smrt na portálu nového hořického hřbitova, rovněž stojící ve stejné fyzické poloze. Co mají všechny tyto postavy společné, ať už zahalené nebo ne, je právě užití povolení tenze těla (ducha), jakožto prostředku vyjadřujícího smutek, v těchto případech konkrétně svěšením hlavy.

Druhý typický Kociánův vyjadřovací aspekt, který se zde objevuje, je přítomnost skály, kontrastující ale zároveň (v momentu kdy postava zdánlivě ze skály vyrůstá) souladící se zbytkem díla, podtrhující jeho tragiku a dodávající metafyzickou hloubku. Je zde využito obdobně jako u schoulených ženských studií Smutku, Nemocné duše, Pokušení, Démona lásky, nebo více v kontrastující poloze u Žalova.

Navzdory všem těmto paralelám s Kociánovým dílem, je dle záznamu v páté kalkulační knize autorem sochařské výzdoby pomníku žák hořické odborné školy Lubomír Končinský, který na škole studoval v letech 1909–1912,²⁰⁸ a autorem jeho architektonické části ředitel Václav Weinzett.²⁰⁹

²⁰⁵ Viz encyklopedie dějin Brna:

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=4754, vyhledáno 15. 6. 2019.

²⁰⁶ Viz BLÜMLOVÁ 2005, 170–171.

²⁰⁷ Viz BLÜMLOVÁ 2005, 171.

²⁰⁸ Lubomír Končinský narozený 20. července 1889 v ruském městě Jelizavetgradě, studoval na odborné sochařské a kamenické škole v letech 1909–1912. Následovala studia na akademii umění v Praze, kde byl v letech 1919–1922 žákem Jana Štursy. Je autorem různých podobizen a pomníkových prací. Viz TOMAN 2000, 520.

²⁰⁹ Viz Kalkulační kniha č. 5, 45.

Známe však nepochybnou předlohu, podle níž byla sochařská část náhrobku vytvořena. Jak uvádí ve své monografii Quida Kociána Petr Holý²¹⁰ i ve článku o náhrobku Ladislava Hofmana Jana Cermanová,²¹¹ je jí Kociánova sádrová skica Tři smutných postav z Galerie plastik v Hořicích, která je se sochařskou realizací téměř totožná.

Došlo snad omylem k záměně autorství sádrové skici Tři smutných postav, která byla ve sbírkách Galerie plastik, Kociána za Končinského? Nebo obráceně, existoval snad někde, anebo existuje Končinského model z dob jeho středoškolských studií, inspirovaný Kociánovou prací, který se nedochoval, nebo byl později připsán Kociánovi? Nebo snad bylo Kociánovo autorství návrhu, předcházejícího sochařskou realizaci Hofmanova náhrobku, cíleně školou zatajeno s nějakým záměrem?²¹²

Celý tento problém mohl vzniknout docela jednoduše. Stačilo, aby student model vytvořil ve školní hodině, což se také pravděpodobně stalo, a následně byl zaevidován pod jeho jménem. Tento model byl nakonec kolem roku 1926 vybrán k sochařské reprodukci na pomník Ladislava Hofmana, přičemž se jméno žáka Končinského dostalo na příslušnou stranu kalkulační knihy. Jednalo by se tedy o neúplnou, zavádějící informaci, jaké se ve školních kalkulačních knihách vyskytují bohužel často.

Zatímco je zjevné, že Končinský sochařskou složku náhrobku vypracoval (pokud budeme věřit záznamu kalkulační knihy) podle Kociána, jeho architektonická část je zcela v souladu s rysy Weinzettlovi poválečné tvorby, vyznačujícími se jako „jednoduché a výrazné členění forem, kde z výzdobných prvků zůstávají především symboly“, ²¹³ přesně jak můžeme vidět ve zjednodušeném tvarosloví stély připomínající edikulu, dodávající celému náhrobku ráz archaických ozvěn. Není proto důvodu přisuzovat autorství celého pomníku Quidu Kociánovi, jak ve svém článku zvažovala Jana Cermanová.²¹⁴

I když náhrobek Ladislava Hofmana vznikl spojením několika autorů za nepřilíš jasných okolností, stále se řadí mezi umělecky nejcennější pomníky brněnského Ústředního hřbitova.²¹⁵

3.7.1 Proč rok 1928?

Rokem osazení náhrobku Ladislava Hofmana, symbolicky končí i tato práce. Byl to rok změn, které signalizovaly konec období školy, které patřilo symbolismu a uměleckým osobnostem přelomu století, které se ve škole formovaly a některé z nich se na ní i vrátily učit. V tomto roce byl osazen poslední náhrobek z produkce školy výrazně pojednaný v symbolistním duchu, a zároveň to byl i rok, kdy zemřel jeho autor, velký umělec a jistě i těžko zastupitelný učitel modelování, Quido Kocián. Tento rok byl dále součástí posledního školního roku architekta Václava Weinzettla jakožto ředitele²¹⁶ a také to byl rok, kdy byl dokončen a osazen v Praze na Olšanských hřbitovech náhrobek v podobě

²¹⁰ Viz HOLÝ 2013, 94–95.

²¹¹ Viz CERMANOVÁ 2006, 79.

²¹² Tuto možnost zvažovala Jana Cermanová ve svém článku Tři smutné postavy Quida Kociána na brněnském hřbitově. Viz CERMANOVÁ 2006, 81.

²¹³ Citace z článku o Václavu Weinzettlovi Petra Gläsera. Viz GLÁSER 2002, 952.

²¹⁴ Viz CERMANOVÁ 2006, 81.

²¹⁵ Památkově je chráněn od 3. května roku 1958. Viz památkový katalog Národního památkového ústavu: <https://pamatkovykatalog.cz/nahrobek-ladislava-hofmana-6357141>, vyhledáno 15. 6. 2019.

²¹⁶ Přesněji školní rok 1928–1929. Weinzettl odstoupil ze svého úřadu 22. dubna 1929, viz Kronika průmyslové školy. Svazek III., čl. 2334 a 2335. Rok na to, přesněji 24. dubna, v Praze zemřel. Viz Jilemnický 1984, 421. Jeho zpopelněné ostatky byly uloženy na Olšanech. Více viz Rybařík 2012.

dvoudílné hranaté pískovcové stély s bustou Krista z letovického hadce,²¹⁷ pojící v sobě rysy tradiční sochařské výzdoby s novým pojetím náhrobku jakožto kusu hranatého, obvykle leštěného kamene, vyznačujícího se strohostí, který bude následně na hřbitovech čím dál rozšířenější.

Bylo to na hrobě Viléma Dokoupila, prvního ředitele odborné školy a později ministerského rady, který stál u jejího zrodu a zasloužil se též o její prosperitu a rozkvět.

²¹⁷ Viz kalkulační kniha č. 5., 70, Kronika průmyslové školy. Svazek III., čl. 2285 a 2315a Szabo 2012, 158 a 134. Kristova hlava však byla zjevně bohužel odcizena.

Závěr

V počátku práce jsme se seznámili se založením školy, se zavedením jejího chodu a následně jsme našli, i přes nedostatek pramenů, několik raných rozsáhlejších hřbitovních děl historizujícího charakteru. Poznali jsme sochy „Smrti“ a „Vzkříšení“ na hřbitově v Probluzi, které měly být jedním z předobrazů pro stejnojmenné sochy monumentální hřbitovní brány na hořickém vrchu Gothard. Vzápětí jsme byly svědky všech fází stavby tohoto portálu Nového hořického hřbitova, která se stala obrazem prosperity místní školy a ve svém závěru i symbolem konce období historismu a nástupu nové umělecké éry. Viděli jsme formální i ideový vývoj portálu, jakožto triumfální brány věčného života vítězíci nad smrtí. A poznali jsme i verze soch „Anděla míru“, „Smrti“ a „Vzkříšení“ sochaře Mořice Černila, které předcházeli konečně realizované figurální výzdobě hřbitovní brány.

V kapitole pojící se k období symbolismu a secese, kterou jsme zahájily právě pojednáním o konečně realizovaných sochách „Smrti“ a „Vzkříšení“ na portálu nového hořického hřbitova, jsme se seznámili i s dalšími díly sochaře Quida Kociána spolu s principy jeho tvorby, ale také s díly Jana Štursy, Vojtěcha Eduarda Šaffa a Ladislava Šalouna, jehož dosud neznámé dílo jsme našli na hřbitově v Nechanicích. V jičínském archivu jsme objevili fotografii ztraceného modelu hrobky Adolfa Svátka a snad jsme též alespoň trochu přispěli k objasnění autorství diskutovaného náhrobku Ladislava Hofmana na brněnském ústředním hřbitově. U některých děl pojednaných v duchu symbolismu, který dává sepulkrálnímu umění největší prostor, jsme mohli zkoumat jejich působení a duchovní rozměr a lehce jsme se dotkli i tématu pro tento druh umění specifického, kterým je funkce náhrobního pomníku a jeho význam pro pozůstalé.

Prostřednictvím dochované korespondence a kalkulačních knih jsme nahlédly do zákulisí vzniku náhrobních pomníků a byli jsme svědky mnoha praktických problémů, které bylo třeba vyřešit, aby mohla díla vzniknout, od vyjednávání s ministerstvem, přes výběr a pořízení kamene, až po finanční stránku věci. Poznali jsme, ve kterých dílnách a pod vedením kterých učitelů díla vznikala a kolik to obvykle zabralo času.

Nakonec jsme se během celé práce seznámili s většinou sepulkrálních děl majících výraznou sochařskou složku, které škola ve vymezeném období vytvořila. Byli jsme svědky její spolupráce s významnými umělci, u jejichž osudů jsme se zastavili, společně s osudy některých méně slavných tamějších učitelů a žáků. Též jsme byly svědky některých příběhů zesnulých, kterým byly náhrobky zhotovovány, a příběhů žádostí, většinou plných úcty a vděčnosti, v nichž se lidé obraceli na ředitelství školy s prosbou o pomoc ve snaze o uctění něčí památky. A na chvíli jsme se stali i svědky toho, jak se c. k. odborné sochařské a kamenické školy dotkla první světová válka.

Práce by mohla posloužit tomu, kdo se zajímá o hořickou odbornou školu a její uměleckou produkci, nebo o některé z uvedených děl, jejich autorů, či jiných zmiňovaných osob a být využita k dalšímu bádání v oblasti sepulkrálního umění. V budoucnosti by mohla vzniknout objemnější pojednání o umělecké produkci školy, ať už v širší tematické, nebo časové.

Seznam literatury

BABOROVSKÁ 2017—Sandra BABOROVSKÁ: Otázky moderní orientace absolventů sochařského ateliéru AVU v letech 1896–1914 (disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2017

BECKER 2002—Udo BECKER: Slovník symbolů. Praha 2002

BEDRNÍČEK 2008—Pavel BEDRNÍČEK: Vyšehradský hřbitov. Praha 2008

Bible Kralická šestidílná, Praha 2014

BLAŽÍČEK 1975—Oldřich J. BLAŽÍČEK: Michelangelo. Praha 1975

BLAŽÍČEK/ KROPÁČEK 2013—Oldřich J. BLAŽÍČEK/ Jiří KROPÁČEK: Slovník pojmů z dějin umění. Praha 2013

BLÜMLOVÁ 2005—Dagmar BLÜMLOVÁ: Teskný historik Ladislav Hofman. České Budějovice 2005

CERMANOVÁ 2006—Jana CERMANOVÁ: Tři smutné postavy Quida Kociána na brněnském hřbitově. In: Sborníček 5, 2006, 79–83

ČERNÁ 1964—Marie ČERNÁ: Václav Levý. Praha 1964

FRÜHAUF 1892—Julius FRÜHAUF (ed.): Der deutsche Steinbildhauer. München 1892

ELIADE 2006—Mircea ELIADE: Posvátné a profánní. Praha 2006

FEJFAR 1903—Josef FEJFAR: Památník Velečtým vystavovatelům a navštěvovatelům. Hořice 1903

František Bílek—František Bílek. Emil FILLA/ Josef TRÄGER (ed.) Praha 1941

Galerie plastik 1908—Galerie plastik císaře a krále Františka Josefa I. Průmyslového musea Podkrkonošského v Hořicích. Hořice 1908

GLÁSER 2002—Petr GLÁSER: Václav Weinzettl, architekt vojenských pomníků (186–1930). In: Historie a vojenství 4, 2002, 935–955

HALL 2008—James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 2008

HOLÝ 2013—Petr HOLÝ: Český sochař Quido Kocián. Hradec Králové 2013

HOLZAPFELOVÁ 2016—Vladislava HOLZAPFELOVÁ: Funerální umění na vybraných pražských hřbitovech 1850–1950 (disertační práce na KTF UK v Praze). Praha 2016

JILEMNICKÝ 1984—Alois JILEMNICKÝ: Kámen jako událost. Praha 1984

LURKER 2005—Manfred LURKER: Slovník symbolů. Praha 2005

NOVOTNÝ 2009—Gustav NOVOTNÝ: Sochař a pedagog Mořic Černil. In: Forum Brunense. Brno 2009

PRAHL 2004—Roman PRAHL: Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830. Praha 2004

POUR 1954—Josef Pour: hořická kulturní kronika 1951–1954. (rukopis v archivu městského muzea v Hořicích)

RYBAŘÍK 2012—Václav RYBAŘÍK: Náhrobek architekta Václava Weinzettla nalezen. In: Kámen 18, 2012, 64–65

SZABO 2012—Miloš SZABO: Pražské hřbitovy. Olšanské hřbitovy IV. Praha 2012

TOMAN 2000—Prokop TOMAN: Nový slovník československých výtvarných umělců. Praha 2000

TOMÍČKOVÁ 2008—Oldřiška TOMÍČKOVÁ: Hořice odedávna dodneška. Hořice 2008

WITTLICH 1978—Petr WITTLICH: České sochařství ve XX. Století. Praha 1978

Archivy

Státní okresní archiv v Jičíně: fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice

První výroční zpráva—První výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařsko-kamenické v Hořicích za školní rok 1883–4. Hořice 1884 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1016, Výroční zpráva 1883/84, kniha č. 776)

Druhá výroční zpráva—Druhá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařsko-kamenické v Hořicích za školní rok 1884–5. Hořice 1885 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1017, Výroční zpráva 1884/85, kniha č. 777)

Třetí výroční zpráva—Třetí výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařsko-kamenické v Hořicích za školní rok 1885–6. Hořice 1886 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1018, Výroční zpráva 1885/86, kniha č. 778)

Čtvrtá výroční zpráva—Čtvrtá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1886–7. Hořice 1887 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1019, Výroční zpráva 1886/87, kniha č. 779)

Pátá výroční zpráva—Pátá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1887–8. Hořice 1888 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1020, Výroční zpráva 1887/88, kniha č. 780)

Šestá výroční zpráva—Šestá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1888–9. Hořice 1889 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1021, Výroční zpráva 1888/89, kniha č. 781)

Sedmá výroční zpráva—Sedmá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1889–90. Hořice 1890 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1022, Výroční zpráva 1889/90, kniha č. 782)

Osmá výroční zpráva—Osmá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1890–1891. Hořice 1891 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1023, Výroční zpráva 1890/91, kniha č. 783)

Devátá výroční zpráva—Devátá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích ve školním roce 1891–1892. Hořice 1892 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1024, Výroční zpráva 1891/92, kniha č. 784)

Desátá výroční zpráva—Desátá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1892–93. Hořice 1893 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1025, Výroční zpráva 1892/93, kniha č. 785)

Jedenáctá výroční zpráva—Jedenáctá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1893–4. Hořice 1894 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1026, Výroční zpráva 1893/94, kniha č. 786)

Dvanáctá výroční zpráva—Dvanáctá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1894–95. Hořice 1895 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1027, Výroční zpráva 1894/95, kniha č. 787)

Třináctá výroční zpráva—Třináctá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1895–96. Hořice 1896 (SOKA Jičín, fond Střední

průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1028, Výroční zpráva 1895/96, kniha č. 788)

Čtrnáctá výroční zpráva— Čtrnáctá výroční zpráva o c. k. odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích za školní rok 1896–1897. Hořice 1897 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1029, Výroční zpráva 1896/97, kniha č. 789)

Zpráva 1900—C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1899–1900. Hořice 1900 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1030, Výroční zpráva 1897/98, kniha č. 790)

Zpráva 1902—C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1901–1902. Hořice 1902 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1898–1913, kniha č. 791)

Zpráva 1903—C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1902–1903. Hořice 1903 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1898–1913, kniha č. 791)

Zpráva 1904—C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1903–1904. Hořice 1904 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1898–1913, kniha č. 791)

Zpráva 1906—C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1905–1906. Hořice 1906 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1898–1913, kniha č. 791)

Zpráva 1909— C. k. odborná škola sochařská a kamenická v Hořicích. Zpráva za školní rok 1908–1909. Hořice 1909 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1898–1913, kniha č. 791)

Zpráva 1927—Státní průmyslová škola sochařská a kamenická v Hořicích v Podkrkonoší. Zpráva za školní rok 1926–1927. Hořice 1927 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1926–1927, kniha č. 802)

Zpráva 1934—Jubilejní školní zpráva za rok 1933–1934. Hořice 1934 (SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 45, inv. č. 1031, Výroční zpráva 1933–1934, kniha č. 805)

Kronika c. k. odborné školy. Svazek I.—Kronika c. k. odborné školy. Svazek I. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 49, 1883–1896)

Kronika c. k. odborné školy. Svazek II.—Kronika c. k. odborné školy. Svazek II. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 50, 1896–1918)

Kronika průmyslové školy. Svazek III.—Kronika průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích. Svazek III. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 51, 1918–1940)

Kalkulační kniha č. 1.—Kalkulační kniha č. 1. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 60.)

Kalkulační kniha č. 2.—Kalkulační kniha č. 2. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 61.)

Kalkulační kniha č. 3.—Kalkulační kniha č. 3. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 62.)

Kalkulační kniha č. 5.—Kalkulační kniha č. 5. (SOKA Jičín, neuspořádaná část fondu Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, kniha č. 64.)

Státní oblastní archiv v Zámrsku: Sběrka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Nechanice, okres Hradec Králové, matrika narozených

Archiv Národní Galerie v Praze: Osobní fond Ladislava Šalouna

Archiv městského muzea v Hořicích

Přílohy

Seznam vyobrazení:

- 1. Pomník rodiny Dra. Schmögra na hřbitově v Chrásti u Chrudimi. Foto: autor
- 2. Alegorické sochy „Smrt“ a „Vzkříšení“ u vstupu hřbitova v Probluzi. Celkový pohled. Foto: autor
- 3. Socha „Smrti“ vlevo. Foto: autor
- 4. Socha „Vzkříšení“ po pravé straně vchodu. Foto: autor
- 5. Návrh hřbitovního kříže Bohuslava Moravce. Reprodukce z: Der deutsche Steinbildhauer VIII., 1892
- 6. Centrální kříž Nového hřbitova v Hořicích s Bolestnou Pannou Marií. Foto: autor
- 7. Návrh hřbitovního portálu Bohuslava Moravce z roku 1891. Reprodukce z: TOMÍČKOVÁ 2008, 114
- 8. Fotografie modelu hřbitovního portálu a sochy „Anděla míru“ z výstavy českého severovýchodu. Reprodukce z: FEJFAR 1903, 6
- 9. Celkový pohled na Portál Nového hřbitova v Hořicích. Foto: autor
- 10. Detail části brány. Foto: autor
- 11. Socha „Smrti“ po levé straně hřbitovního portálu v Hořicích. Foto: autor
- 12. Socha „Vzkříšení“ na pravé straně. Foto: autor
- 13. Pomník Monsignora Bohumila Hakla na Starém hořickém hřbitově. Foto: autor
- 14. Náhrobek Rodiny Mikešovy na hřbitově v Nechanicích. Foto: autor
- 15. Detail reliéfu náhrobku. Foto: autor
- 16. Fotografie reliéfu Madony od Ladislava Šalouna. Reprodukce z: Archiv Národní Galerie v Praze, osobní fond Ladislava Šalouna, Fotografie díla Ladislava Šalouna, karton č. 4, inv. č. 215.
- 17. Náhrobek Josefa Merhauta v Brně. Foto: autor
- 18. Hrobka Adolfa Svátka na hřbitově v Ústí nad Orlicí. Foto: autor
- 19. Fotografie sádrového modelu Svátkovi hrobky. Reprodukce z: SOKA Jičín, fond Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, karton č. 16, inv. č. 874.
- 20. Náhrobek Vojtěcha Eduarda Šaffa na hřbitově v Brně. Foto: autor
- 21. Náhrobek s poprsím Krista na hřbitově v Chrásti u Chrudimi. Foto: autor
- 22. Náhrobek Ladislava Hofmana na hřbitově v Brně. Foto: autor
- 23. Detail náhrobku Ladislava Hofmana. Foto: autor